

ANTECKNINGAR FRAN LESOTHO NOVEMBER 1985 DECEMBER 1986

ROY UNGE

1987

TANKAR OCH HÄNDELSE I LESOTHO, NOVEMBER 1985 - DECEMBER 1986

Innehållsförteckning

1 - Flyktingtransporter i november och december 1985	sid 1
2 - Den sydafrikanska attacken mot Maseru den 20 december 1985	sid 7
3 - Förspelet till statskuppen	sid 16
4 - Statskuppen den 20 januari 1986	sid 18
5 - Efter kuppen	sid 26
6 - Relationer till övriga Afrika	sid 31
7 - Händelserna i juni 1986	sid 33
8 - Händelserna efter 1986	sid 36
9 - Morden på Makheles och Sixishes	sid 41
10 - Sveriges bistånd till Lesotho	sid 47

1 - Flyktingtransporter i november och december 1985

I mitten av november 1985 spreds rykten i Lesothos huvudstad Maseru om att Sydafrika före den 1 december skulle slå till militärt mot politiska flyktingar i Lesotho. I första hand ville Sydafrika komma åt personer som tillhörde den afrikanska nationalkongressen ANC (African National Congress).

ANCs representant Japhet Ndlovu reste den 21 november till sin organisations huvudkontor i Lusaka, Zambia, och berättade om hur allvarligt han såg på läget. Han återvände dagen efter till Maseru och lyckades med hjälp av en svensk diplomat den 24 november smugla ut en förteckning över 140 personer till Lusaka. Ndlovu menade att det var nödvändigt att dessa 140 personer kunde lämna Lesotho före den 1 december.

ANCs ledning agerade genast. Man chartrade en Boeing 707 från Zambia Airways att flyga till Maseru för att hämta de 140 flyktingarna och flyga dem till Lusaka. Man försökte förgäves att meddela sin åtgärd till Ndlovu och till de lesothiska myndigheterna. Mitt på dagen den 25 november lyckades man emellertid få fram ett telefonsamtal till mig, som då var svenska SIDAS representant i Lesotho och vid detta tillfälle också Sveriges charge d'affaires. En person från Treasurer General's kontor bad mig framföra till Ndlovu att Boingen från Zambia Airways skulle landa i Maseru tidigt på morgonen nästa dag för att hämta samtliga sydafrikanska flyktingar tillhörande ANC.

Jag lyckades inom en timme att vidarebefordra meddelandet till Ndlovu. Denne meddelade i sin tur genast inrikesministeriet och FNs flyktingöverkommissarie. Inrikesministeriet slog ifrån sig och sa att det skulle vara omöjligt att på så kort tid hinna klara av alla formaliteter med resedokument etc. Ytterligare minst en dag skulle krävas.

När Ndlovu framförde detta till Lusakakontoret fick han besked att det inte gick att skjuta upp utflygningen. "We can not stop the plane coming. See to it that all people get on the plane even without travel documents. THE OPERATION IS ON."

Sent på eftermiddagen samma dag gick inrikesministeriet med på att låta flyktingarna flyga nästa dag. De flesta skulle dock tvingas resa utan sina resedokument (FNs flyktingpass).

På kvällen träffade jag Lesothos dåvarande utrikesminister Vincent Makhele på en diplomatisk mottagning. Han hade först då på kvällen fått höra talas om att ett plan från Zambia

2

Airways skulle komma nästa dag för att hämta flyktingar. De som hade berättat det för honom var USAs ambassadör och Storbritanniens överkommissarie, vilka i sin tur hade fått veta det av FNs flyktingöverkommissaries representant. Makhele var mycket upprörd, särskilt som USA och Storbritannien hade påstått att det var en svensk-lesothisk operation. USAs ambassadör hade också sagt att det egentligen inte alls var flyktingar som skulle forslas ut, utan ungdomar som hade genomgått militär utbildning i Lesotho och som nu skulle tas någonannanstans för ytterligare och mer avancerad militär utbildning.

Makhele var rasande, inte minst på mig, innan han hade fått klart för sig att Sverige inte hade något med ANC:s planer att göra. Min roll hade bara varit att vidarebefordra ett meddelande från Lusaka till Ndlovu.

Innan Makhele försvann sa han att Lesotho inte skulle låta planet landa i Maseru.

Nästa morgon blev jag kallad till utrikesministeriet där jag fick tala med kabinettssekreteraren M. Mashologu. Denne bad mig att återigen förklara vad som hade hänt föregående dag och vilken roll Sverige spelade i den förestående "air-liften". Jag kunde bara upprepa vad jag hade sagt till utrikesministern. Mashologu berättade att Ndlovu hade bekräftat min version av händelseförloppet. Det verkade som om Lesothos utrikesministerium förstod att det var ANC som hade beslutat om och planerat flyktingtransporten och att Sverige inte hade medverkat. Senare fick jag bekräftat av utrikesminister Makhele att man inte misstänkte att Sverige hade någon roll i aktionen. Han bad mig om ursäkt för att han hade brusat upp på mottagningen på kvällen han hade fått veta om ANC:s planer.

Statsekreterare Mashologu bekräftade också att det var UNECR:s representant som hade läckt information om flyktingtransporten till USAs och Storbritanniens beskickningschefer.

Mashologu berättade vidare att planet var på väg från Lusaka till Maseru. Det hade fått tillstånd att flyga över Sydafrika och landa i Maseru. Det var emellertid osäkert om Lesotho skulle låta planet ta med sig flyktingar tillbaka till Lusaka. "Most probably the plane will have to fly back empty", sa han. Strax efter lunch på tisdagen den 26 november landade Zambia Airways Boeing 707:a på Moshoeshoe I International Airport utanför Maseru, drygt fem timmar försenat. Det väckte mycket uppmärksamhet på grund av sin storlek. Normalt landar inte större plan än Lesotho Airways lilla 40-sitsiga Fokker F27:a, donerad av Sverige, i Maseru.

Klockan kvart över tre startade planet med 145 passagerare, inkl Ndlovu, ombord. Lesotho hade gått med på att flyktingarna skulle få flygas ut efter ett telefonsamtal från ANC:s gene-

ralsekreterare Alfred Nzo till Lesothos utrikesministerium.

Allt var frid och fröjd. Vi som hade bevittnat avresan återvände till staden. När jag körde in på min tomt i Maseru hörde jag ett öronbedövande oväsen från luften. Det var Zambia Airways Boeing som var på väg tillbaka efter en dryg timme i luften.

Sydafrika hade velat tvinga ned planet i Johannesburg och vägrat att låta det flyga vidare. Ndlovu, som var med på planet, berättade senare på kvällen att han hade sett ett sydafrikanskt militärjetplan flyga precis under Zambia Airways plan.

Den officiella förklaringen till att man återvände var att det hade uppstått en läcka i ett hydrauliskt system. Lesotho Airways bekräftade att det verkligen var ett tekniskt fel på planet, men att det inte var så allvarligt att man hade behövt avbryta flygningen till Lusaka och återvända till Maseru. Sedan, när planet väl stod på plattan i Maseru, måste man emellertid åtgärda felet innan planet kunde ges tillstånd att starta igen.

Lesotho Airways bekräftade också att Sydafrika hade vägrat planet tillstånd att flyga över dess territorium.

Piloten berättade för mig senare att Sydafrika verkligen hade försökt tvinga ned planet i Johannesburg, och att han hade vägrat att landa. Han hade tvingats cirkulera rätt länge över Johannesburg innan han fick tillstånd att återvända till Maseru.

Sedan följde några kaotiska dagar med mycket förvirrande och motsägande information.

Enligt en uppgift kom det ett överflygningstillstånd tidigt nästa morgon (onsdag) från Pretoria. Detta skulle emellertid bara gälla en dag - onsdagen.

Tekniker flögs in till Maseru från Zambia Airways depot i Johannesburg. Först trodde man att man skulle kunna lyfta redan på onsdagen. Men man upptäckte snart att man behövde en reservdel från Lusaka.

Stämningen bland flyktingarna blev mer och mer spänd. Naturligtvis hade alla hört ryktena om en planerad sydafrikansk attack före den 1 december. Nu var det bara ett par dagar dit.

När det tekniska felet väl hade åtgärdats blev planet bombhotat. I två anonyma telefonsamtal på torsdagsmorgonen meddelades Lesotho Airways att en bomb hade placerats ombord på Zambia Airways plan. Detta hot försenade planets avfärd ytterligare tre dygn. Först undersöktes planet av en specialist från

4

Zambia Airways och sedan av en zambisk militär expert, speciellt skickad till Maseru av Zambias president K. Kaunda.

Ingen bomb hittades.

Nu hade emellertid piloten börjat bli rädd. Han började tveka att ta med flyktingarna. Det överflygningstillstånd som man hade fått från Pretoria angav, enligt piloten, inte klart om det avsåg enbart plan och besättning eller även passagerare. Piloten vågade inte ta några risker - han var rädd att bli tvingad att gå ned i Johannesburg.

Utrikesministeriet i Maseru var emot att flyktingarna skulle tas ombord av andra skäl. Att de hade tagits ombord på tisdagen var ett misstag, som inte skulle få upprepas. Man var av uppfattningen att eftersom inte Lesotho hade fått förhandsinformation om utflygningen, skulle planet tvingas gå tomt tillbaka till Lusaka.

På söndagen den 1 december återvände slutligen planet till Lusaka - tomt! Det hade då varit i Maseru sedan tisdagen.

När ANC:s försök att flyga ut sina medlemmar med det chartrade planet från Zambia misslyckades uppstod panik såväl inom regeringen i Maseru som hos flyktingarna och hos ANC:s huvudkontor i Lusaka. Hur skulle man bära sig åt för att snabbt få ut de 140 personerna, vars liv var i fara?

I september 1986 levererades en Fokker F27 från Sverige till Lesotho. Flygplanet var en gåva från Sverige finansierad med biståndsmedel. Tanken var att genom att ge Lesotho ett flygplan skulle landets möjligheter att flygvägen nå andra länder än Sydafrika underlättas. Planet skulle sättas in i reguljär trafik på andra SADCC-länder, dit det skulle flyga utan mellanlandningar i Sydafrika. En förutsättning för den svenska gåvan var att planet också användes för transport till något SADC-land av politiska flyktingar från Sydafrika.

I slutet av november hade Lesotho Airways ännu inte kommit igång med några flygningar utanför Sydafrika. Inte heller hade det satts in på charterflygningar av flyktingar. Det svensk-finansierade planet flög däremot dagligen till Johannesburg.

På utrikesministeriet i Maseru var man mycket väl medveten om att Fokkern skulle användas för flyktingtransporter och man var aningen generad över att man inte hade kommit i gång med det.

Nu skulle det emellertid äntligen bli av.

Torsdagen den 5 december gjordes den första flygningen med 40 flyktingar som passagerare. Man flög direkt till Lusaka utan några missöden.

Den 7 december startade man för andra gången med 40 nya flyktingar ombord. Strax innan man skulle lämna sydafrikanskt luftrum sjönk oljetrycket i den ena motorn. Det blev omöjligt att flyga vidare till Lusaka. Piloten valde då att flyga till Gaborone i Botswana, där man landade.

Besättningen, två lesothiska och en finsk pilot samt en finsk flygmekaniker, trodde först att felet var så allvarligt att man skulle tvingas byta motor.

Under natten lyckades man emellertid laga felet och man kunde på morgonen därpå flyga till Lusaka.

Planet återvände därefter till Maseru för att där plocka upp passagerare till den reguljära flygningen till Johannesburg. Strax före landningen i Maseru fick man emellertid veta att flygbolaget hade chartrat ett annat plan för flygningen till Johannesburg. Man vände då om mot Johannesburg för att där ta ombord reguljära passagerare till Maseru.

När man landade i Johannesburg omringades planet av militärer med maskingevär. En pansarvagn ställdes bredvid planet. Militärerna ville veta vad för slags flight det var och vilken last man hade. Uppenbarligen trodde de att det fanns passagerare ombord. Några försök att borda planet gjorde de dock inte. Efter långa förklaringar från besättningen att det var fråga om en reguljär kommersiell flygning lämnades planet i fred. Man kunde lämna Johannesburg med passagerare enligt tidtabellen.

Den 11 december gjordes en tredje flygning till Lusaka med ytterligare 40 flyktingar. Denna gång gick allt bra.

De sista flyktingarna planerades flygas ut fredagen den 13 december. Flighten fick emellertid ställas in p g a ett smärre tekniskt fel på planet. Nästa dag var man beredd att flyga. När flyktingarna kom till flygplatsen möttes de av beskedet att också denna flygning var inställd. Sydafrika hade nämligen genom luftfartsmyndigheten i Bloemfontein börjat ställa obehagliga frågor om Lesotho Airways flygningar till Zambia och sagt att särskilda överflygningstillstånd i fortsättningen skulle krävas. Lesotho Airways förklarade vad det var för flygningar: flyktingar som flögs ut i UNHCRs regi. Luftfartsmyndigheten i Bloemfontein vägrade utfärda något överflygningstillstånd och hänvisade Lesotho till regeringen i Pretoria.

Det är oklart huruvida Lesotho överhuvudtaget behöver något tillstånd för att flyga över Sydafrika. Det finns nämligen olika tolkningar av förordningarna. Lesotho hävdade att de hade ett generellt tillstånd och bara behövde informera Sydafrika att man avsåg att flyga över sydafrikanskt territorium.

I en note från utrikesministeriet i Pretoria den 13 decem-

ber beskylldes Lesotho för att flyga ut 150 "ANC-terrorister" för fortsatt militärutbildning. Noten påstod också att man hade säker information om att ANC planerade en snar attack mot Sydafrika. Attacken skulle ledas av ANCs lokale representant "Commander" Japhet Ndlovu. Lesotho skulle också enligt noten utgöra ANCs viktigaste rekryteringsområde.

Någon ytterligare flygning blev inte av förrän i januari 1986. Men dessförinnan skulle mycket komma att hända.

2 - Den sydafrikanska attacken mot Maseru den 20 december 1985

Vid åttatiden på morgonen den 20 december 1985 ringde Gunnel hem till mig från kontoret. Jag höll på att laga en sak i vår pool. Hon bad mig att genast åka till kontoret - flera personer hade under natten dödats under en sydafrikansk raid mot två hus i Maseru.

Jag kom till kontoret. Limpho var i upplösningstillstånd. Gunnel var alldeles blek. Ove Johansson sprang fram och tillbaka.

Limpho hade blivit väckt mitt i natten av en ANC-are, som varit i ett hus tillsammans med några andra ANC-ungdomar på kvällen. Det hade varit åtta personer i huset, som ligger bara ett par hundra meter från den sydafrikanska gränsen. Tre av ungdomarna var unga lesothiska flickor de andra var flyktingar från Sydafrika. Man hade samlats inför ett uppdrag tidigt nästa morgon på andra sidan gränsen. Det blev sent. Man åt och drack.

Den unge man som kom till Limpho på natten hade blivit trött och gått och lagt sig. De andra satt kvar i vardagsrummet. Vid ett-tiden på natten hörde han att någon kom in i huset. Skott från pistoler med ljuddämpare hördes. Han slängde sig under sängen och drog ned överkastet så att han inte skulle synas.

Efter en stund blev det tyst och efter ytteligare en stund vågade han sig fram. Det verkade inte vara någon i huset. Han gick ut till vardagsrummet och möttes där av en fruktansvärd syn. Sju döda personer satt i soffor och fåtöljer. Det syntes att de blivit skjutna mitt i sin måltid. Någon höll fortfarande sin tallrik i handen.

En ung flicka som befann sig utanför huset sa efteråt att hon hade sett att mördarna var vita sydafrikaner med svärtade ansikten.

Han sprang ut ur huset till en ANC-sympatisör som bor ett par hus bort. För denne berättade han allt och bad honom kontakta polisen. Han var säker på att Sydafrika låg bakom mordet. ANC-sympatisören blev förskräckt och visste inte vad han skulle ta sig till. Han låste in mannen och bad honom försöka sova.

Efter en stund lyckades han ta sig ut ur huset och springa till Limpho. Där fick han stanna ett tag. Före gryningen körde Limpho honom i sin bil till ett gömställe utanför staden.

Under tiden hade avrättarna begett sig till ett hus i Maseru West. Där i en lägenhet sköt de ett ungt par men lämnade deras 10-månaders baby. Ett vittne hörde den skjutne mannen

ropa innan han dog att boerna har mördat oss.

Tillsammans med Ove Johansson begav jag mig till huset där de sju personerna blivit mördade. Utanför huset träffade vi Japhet Ndlovu, ANC:s lokale representant. De döda kropparna bars ut ur huset. Mycket folk var samlat. Vi kunde skymta kropparna på lastbilsflaket.

Dagen blev mycket dramatisk. Det tog tid innan vi fick en någorlunda uppfattning om vad som hade skett.

På kvällen flyttade Limpho hem till oss. Hon vågade inte bo i sin lägenhet. Under den förra attacken mot Maseru i december 1982 hade Limpho varit ett av målen för de sydafrikanska soldaterna. Hon hade klarat sig tack vare att soldaterna tog fel på lägenhet. En annan flicka sköts i stället i hjäl. I över en månad skulle Limpho och hennes tre döttrar komma att bo hos oss.

Utrikesministeriet i Maseru skickade en sk verbalnote till utrikesministeriet i Pretoria och protesterade mot mordet.

"The Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Lesotho has the honour to inform Secextern that last night between 12 00 midnight and 1 00 a.m. a group of South African security personnel using silenced arms shot and killed nine people in two separate dwellings in Maseru. Among the dead are three Lesotho nationals and six South African refugees. Seven people were killed at Hoochlo's while a man and a woman were killed in Maseru West."

The Government of the Kingdom of Lesotho wishes to lodge a protest in the stringest terms to the Government of South Africa for this callous and cruel killing of innocent people by members of the South African security force.

The latest incident follows threats contained in Secextern's telex No 5267 of 18 December 1985.

The Government of the Kingdom of Lesotho demands an explanation for this act of aggression, particularly in view of the fact that it is virtually a repetition of the December 1982 attack on Maseru by the South African Army. In the absence of a satisfactory explanation, the Government of the Kingdom of Lesotho will reserve the right to place the matter before whatever impartial authority it will deem fit.

The Government of the Kingdom of Lesotho further wishes to register regret that despite Lesotho's policy of peaceful co-existence with South Africa which has been repeatedly manifested in both word and deed, South Africa for her part appears bent on resorting to the use of force in her relations with Lesotho, simply because Lesotho is a small and defenceless state.

Whilst awaiting an explanation from the Government of South Africa, the Government of the Kingdom of Lesotho again states its commitment to the principle of discussion and peaceful ways in the solution of problems between states.

Highest consideration"

Den sydafrikanska regeringen förnekade vetskap om eller inblandning i mordet. I stället skyllde man på LLA, Lesotho Liberation Army - den militära delen av oppositionspartiet BCP som har sin bas i Sydafrika.

I Maseru visste emellertid alla att Sydafrika måste ha legat bakom mordet.

Lesothos radio meddelade följande i sin nyhetssändning på engelska mitt på dagen:

"Nine people including Basotho and South African Refugees were brutally murdered by South African commandos in Maseru early this morning during two raids.

The murdered people, five women and four men, were shot with guns apparently fitted with silencers at Ha Hoohlo and Maseru.

An eyewitness reported that one of the victims before he died said that he and his wife had been shot by South African boers, while another eyewitness reaffirmed that he saw South African whites shooting the victims.

The owner of the apartment in which seven of the victims were murdered and who is suspected of having lured the refugees to the party where the victims were killed has disappeared and is being sought by police.

The raid follows a telex message sent to Lesotho Government by South Africa stated that it reserves the right to defend its own territory.

On ninth December 1982 the South African army raided Maseru and massacred 42 people of which 12 were Basotho and 30 south African refugees and visitors.

Lesotho has consistently denied south African Government allegations of the existence of African National Congress (ANC) bases on its territory and that its territory will not be used as a springboard for attacks on neighbouring states."

Telexmeddelandet som radion hänvisade till var egentligen två st verbalnoter som skickades den 13 och 18 december. I dessa påstod sig Sydafrika ha säker information om att ANC planerade en attack mot Sydafrika från Lesothos territorium under de kommande jul- och nyårshelgerna. Attacken skulle ledas av ANCs representant i Lesotho Japhet Ndlovu.

10
Lesotho svarade på de båda noterna med att förklara att man inte tillät några attacker mot Sydafrika från sitt territorium. Man förnekade också att det skulle finnas några andra ANC-medlemmar i landet än bona fide-flyktingar.

ANCs huvudkontor i Lusaka skickade ut ett pressmeddelande med följande lydelse:

"Yesterday, December 20th, in Maseru, a death squad of the Pretoria regime murdered 6 members of the ANC and 3 Lesotho nationals. The assassination squad used weapons with silencers to carry out this dastardly act which not even the Pretoria regime can describe as a military action.

This latest outrage reflects the desperation of the racist regime at its complete failure to contain and defeat our escalating political and military offensive inside South Africa. It also represents a continuing attempt to terrorise Lesotho and other neighbouring states into submission.

The consequences of this crime are inevitable. The confrontation between ourselves and the apartheid regime will sharpen, with greater numbers of enemy personnel also losing their lives. We wish to reiterate that Umkhonto we Sizwe (Spear of the Nation) has no bases in Lesotho or any of the other neighbouring countries, as falsely alleged by the apartheid state's security council.

The claim made by the so-called Lesotho Liberation Army (LLA) that it carried out the murder of the nine is of no relevance to the issue of identity of the culprit since the LLA is a mercenary formation within the South African defence force.

We call on all the peoples of Southern Africa to stand firm in the face of the impending further escalation of aggression by the Botha regime.

We urge the world community to act with even greater urgency to impose comprehensive sanctions against racist South Africa.

The memory of those who died will spur us to fight even more resolutely to destroy the Pretoria regime of terror. Victory is within our grasp."

Vilka var det då som mördades?

I huset i Ha Hoochlo dödades som sagt sju personer, varav tre var lesothiska kvinnor. Dessa tre var uppenbarligen inbjudna på fest av de sydafrikanska flyktingarna. De var samtliga hushållsbiträden i hus i närheten. De tre männen och den fjärde kvinnan var flyktingar från Sydafrika. Alla fyra var aktiva ANC-are och medlemmar i organisationens militära gren Umkhonto we Sizwe. En av männen, han som av Lesotho kallades "Morris,

en besökare", var chef för ANC:s underjordiska verksamhet i Lesotho. Han hade tidigare varit befälhavare i Angola och ansågs vara en mycket lovande militär ledare.

På morgonen vid femtiden skulle de tre männen ta sig över till Sydafrika för att där utföra ett militärt uppdrag. Man hade beslutat sig för att inte gå och lägga sig för att vara säkra på att inte försova sig.

Den sydafrikanska kvinnan, 23 år gammal, var flickvän till en av männen. Hon var medlem av sång- och dansgruppen Amandla och hade något år tidigare bl a besökt Sverige tillsammans med den gruppen.

I det andra huset sköts ett äkta par. Båda makarna var aktiva ANC-medlemmar. De hade tidigare på kvällen varit i huset i Ha Hoohlo tillsammans med de andra som blev mördade. Mannen skulle på morgonen transportera de tre som skulle åka till Sydafrika på ett militärt uppdrag till ett ställe längs Caledonfloden, där de skulle ta sig över till Sydafrika.

Paret sköts men deras tio månader gamla flicka skonades.

Ingen av de sex ANC-arna som mördades fanns med bland de 140 personer som ANC velat skicka ut med det chartrade zambiska planet.

Sett ur sydafrikansk synpunkt var det säkerligen en lyckad operation. Rätt personer hade hittats och dödats. Att sedan tre helt oskyldiga lesothiska flickor också sköts är en annan sak.

Ägaren till huset i Ha Hoohlo var en ung färgad (coloured) man vid namn McPearson. Denne var känd ANC-sympatisör och hade ANC:s förtroende. Uppenbarligen var han emellertid köpt av sydafrikanska säkerhetstjänsten. Det torde stå klart att det var han som angav sina forna vänner och talade om för sydafrikanerna var ANC-arna befann sig. Han hade själv tidigare på kvällen varit tillsammans med dem i huset. Strax före raiden gick han emellertid ut för att, som han sa, tanka bilen som de skulle använda nästa morgon. Sedan dess har han inte syns till. Säkerligen befinner han sig nu i Sydafrika.

Lesothos utrikesminister Vincent Makhele begav sig omedelbart efter raiden till FN i New York för att söka få ett fördömande av Sydafrikas agerande av FNs säkerhetsråd. Under julhelgen fördömde också säkerhetsrådet enhälligt Sydafrika.

Thomas Nkobi flög till Maseru tillsammans med Zambias utrikesminister i ett specialchartrat plan som ställts till förfogande av Zambias president.

Den 29 december begravdes de sex sydafrikanska flyktingarna

12

i Maseru. Vid ceremonin närvarade bl a Lesothos kung Mosheshoe II, premiärminister Jonathan, regeringsmedlemmar, parlamentsledamöter, höga statstjänstemän, utländska diplomater, Zambias utrikesminister Goma och ANC:s skattmästare Thomas Nkobi. Flera tusen personer ur allmänheten närvarade också.

Gudstjänsten hölls av Lesothos kristna råds generalsekreterare, den vite sydafrikanske prästen Michael Worsnip.

Många tal hölls. Kungen anknöt i sitt tal till ANC:s frihetsmanifest. Detta tal uppskattades mycket av ANC. En representant för de sörjande familjerna, en sydafrikansk fackföreningsledare, anklagade USA och Storbritannien för att vara ansvariga för mordet.

ANC-ungdomar dansade och sjöng och svängde ANC:s flagga över de sex kistorna.

Den sex timmar långa ceremonin blev en imponerande manifestation av Lesothos stöd till ANC och motstånd mot apartheidregimen i Sydafrika.

ANC:s skattmästare Thomas Nkobis tal lød:

"We are gathered here today to pay a last tribute to six gallant comrades whose young lives were brutally cut short by agents of the apartheid regime. This is the second occasion, in a space of less than five years, that we have been drawn to the capital of Lesotho to lay to rest the earthly remains of our brothers and sisters. I say brothers and sisters even though I know the six who are here before us are born of different mothers. Indeed in our home country they are said to come from mutually antagonistic communities. Yet, in our eyes, in the eyes of the rest of the world they are indeed all of one family.

This is a family, Your Majesty, that knows no geographical or political boundaries. It is a family that has for centuries united men and women from different climates, countries and regions of the world. It is a family united by the common bond of love of humanity and a love of freedom. This bond, sealed so many times by the blood of martyrs, is as enduring and as unbreakable as that which obtains among children born of the same mother.

Here today, side by side, in a manner forbidden by law in their homeland lie:

(namnen på de sex döda)

Sons and daughters of the people of South Africa.

They came from different parts of our country. They were drawn from different racial and cultural background, the law -

yes, entire statute books, dating as far back as 300 years - in their country were specifically designed to keep them apart. Yet they found each other in the one cause, the one movement that holds out the promise for the future of all South Africans. They found each other in the struggle for liberation.

The lives they chose were an act of defiance against the tyranny of racism and apartheid. The work to which they dedicated all their waking hours was considered so grave a threat to the apartheid regime that it could only respond by taking their very lives.

These six young South Africans, assassinated in their prime, go to join many others of their generation - African, Coloured, Asian and White - who have been robbed of the gift of life in order to keep alive a criminal system - abominated throughout the world. We say to those who ill-advisedly point fingers at the liberation violence of the oppressed: Open your eyes. We challenge them to count the funeral mounds of those who have laid down their lives to free our country from the bondage of apartheid. We ask them to enumerate the countless thousands who have made the supreme sacrifice in pursuance of freedom. We beseech them to recall the hundreds who have been tortured to death, waylaid, assassinated and abducted to be done to death in unknown, dark recesses by hired killers and death squads.

How long shall those who seek freedom be called upon to bleed alone? How long shall the crimes of the rich and powerful go unpunished? How long shall the voice of the oppressed and exploited be drowned by the rumble of Hippos and Caspirs?

Those who abhor violence and sincerely seek to end it must direct their anger at the violence of the regime that daily grinds the dreams of millions in the muck and mire of national oppression. Let them raise their voices at the violence of racism that condemns millions to the status of sub-humans merely because God chose to make them different. Let them denounce the violence of apartheid that has brought war to our country and has pushed this region to the very brink of disaster.

Your Majesty, the Kingdom of Lesotho, founded by that great statesman and your illustrious forbear, Mosheshoe I, as a refuge and haven for the destitute, the hungry and the persecuted again bleeds with us. This Kingdom, small in physical size, but standing tall amongst the nations of the world for its moral courage, has been under attack; has been violated and reviled by the racists in Pretoria because it has so steadfastly refused to abandon the values imparted to it at its birth. Allow me to take this opportunity to salute you and your people, on behalf of our people for the deter-

14

mination and perseverance you have shown, against great odds, to stand by your principles.

Southern Africa is today the site of the last battle to free our continent of the scourge of colonialism and racism. The weldfire of African freedom is now blazing in every city and town of south Africa. The sparks from this conflagration have already begun to ignite new fires in little known dorps and villages. It is the crackling of these flames that strikes terror into the hearts of the racists. Unable to douse the fires of freedom they seek to scapegoat the neighbouring countries as a means of explaining away crisis of their own making. We say to the people and the Government of Lesotho: Stand firm, as ever. The day is not far off when we shall jointly celebrate the unshackling of our entire region from the threat of aggression and the cycle of violence.

We say to the bereaved families. To those who have lost their sons, their daughters, their brothers, their sisters, a close relative or a friend: We share your grief and your sorrow. But we say also: The loss we have all suffered was not in vain. Those who have fallen would have been the first to say: Dry your tears, now is not the time to mourn.

Let the murder of these six patriots be a clarion call to all who seek a better future for their country to stand united as never before.

The only real monument we shall be able to erect to memory of our fallen is the new South Africa we shall build on the morrow of freedom. As we lay the bodies of our compatriots to rest, let us all vow that we shall not tire or lose heart until we have created the free society for which they gave their lives. While we bind our wounds and dry our tears, we must also gird our loins for the great battles that still lie ahead of us. In order to face those battles let us draw strenght from the example set by these our fallen comrades. Harold, Vivian, Joseph, Nomkhosi, Jacqueline and Leon can no longer be with us. They have made their contribution. They have given their best. Let others come forward to take their places in the battle field.

Go well comrades. The ANC dips its revolutionary banners in your memory. We vow, this crime shall be avenged.

Onward to a People's Government.

We shall win.

Amandla

Matla ke a Rona.

Thomas Nkobi avslutade sitt tal med att läsa upp följande telex från Nelson och Winnie Nomzano Mandela:

"Whilst we continue to shed oceans of tears and rivers of

blood we accept the declaration of war and the painful reality that our pride and honour calls on us to respond likewise, this innocent blood shall be avenged, the blood of Hector Peterson, Buba Salojee, Ngudle, Solomon Mahlangu, Steve Bantu Biko, Moloise, Victoria and Griffith Mxenge, the Goniwes and all the other soldiers who have paid the supreme price for this cause. We say on our blood we shall walk to freedom.

Southern Africa: Angola, Zimbabwe, Mocambique, Namibia, Botswana, Zambia, Lesotho still have to shed more rivers of blood to defeat the last bastion of oppression, the blistering inferno of racial hatred.

Like all struggling movements we do not doubt our victory. On behalf of the internal wing of the struggle, the leaders inside South Africa, behind bars in Polismoor, Robben Island, the detainees, the banned and exiled and our country as a whole we wish to express our deepest sympathies.

Our bleeding hearts are with the bereaved families, we thank them for this priceless sacrifice.

Matla ke a Rona Amandla Ngawethu

The struggle continues."

3 - Förspelet till statskuppen

Vid nyåret 85/86 förbjöd Sydafrika alla lesothiska medborgare, utom gruvarbetare med kontrakt med sydafrikanska gruvbolag, att resa över gränsen till Sydafrika. Efter några dagar skärptes kontrollen av alla fordon på väg från Sydafrika till Lesotho. Särskilt noggrann var kontrollen av lastbilar med förnödenheter till den lesothiska marknaden. Sydafrika skyllde på att man måste kontrollera att inga vapen smugglades från Sydafrika till Lesotho. Ett märkligt argument - det borde ju varit så att man var rädd för vapensmuggling från Lesotho i stället.

Kontrollen blev absurd: majssäckar skars upp, kålhuvuden skars itu, frys-bilar öppnades i den 30-gradiga värmen etc. Köerna på den sydafrikanska sidan av gränsen blev kilometer-långa. Efter flera dagars väntan kunde det sedan ta sex timmar för en lastbil att bli genomgången och få klartecken att köra över gränsen till Lesotho. Många leverantörer gav upp försöken att leverera varor till Lesotho. De varor som kom fram var ofta förstörda. Djupfryssta och färska varor började sina i butikerna. Särskilt hårt drabbade aktionen huvudstaden Maseru, där nästan 100 procent av varuutbudet kommer från Sydafrika. Bensinransonering infördes. Reservlagret av bensin och drivolja skulle bara räcka några veckor.

Folket började klaga på Jonathans regering. Många menade att det var Jonathans häftiga kritik av Sydafrika som orsakat gränsstängningen.

Sydafrika förnekade att det var fråga om en ekonomisk bojkott. Sedan länge hade regimen i Pretoria velat ingå ett säkerhets- och samarbetsavtal, liknande Nkomatiavtalet med Mocambique, med Lesotho. Hittills hade emellertid Lesotho vägrat att förhandla med Sydafrika om ett sådant avtal.

När nu tumskruvarna drogs åt genom att varutillförseln ströps, tvingades man tänka om och gick med på att sända en delegation till Sydafrika för att diskutera säkerhetsfrågor. Den viktigaste punkten på agendan var ANC:s närvaro i Lesotho - Sydafrika krävde att alla ANC-flyktingar skulle bort därifrån.

Den 3 januari fängslades också Japhet Ndlovu. Han hölls fången 5 dagar. Han beskylldes för att ha medverkat i en misshandel av en inhemsk person som av ANC i Lesotho betraktades som sydafrikansk agent. Denne person hade infiltrerat bland en grupp flyktingar som för tillfället bodde på en gård utanför Maseru som ägdes av Ndlovu. Agenten hade avslöjats och fått ett ordentligt kok stryk av ANC-arna. Han fick tas till sjukhus i Maseru och hans tillstånd var kritiskt ett par dagar innan han repade sig. Ndlovu hade ingenting med misshandeln att göra, han visste inte ens om att den hade ägt rum.

De skyldiga männen vägrade att ge sig tillkänna.

Den 9 januari kallades Ndlovu till inrikesministeriet. Där fick han ett beskt besked om att Lesotho inte kunde tolerera att flyktingar som begår kriminella handlingar skyddas av ANC.

Man kunde inte heller acceptera att flyktingar använder falska namn när de registrerar sig hos myndigheterna. Detta var vanligt. T ex hade flera av de personer som mördades under den sydafrikanska räden den 20 december använt sig av andra namn än sina egna när de registrerade sig.

På ministeriet var man också upprörd över att flyktingar som transporterats ut ur Lesotho till tredje land hade återvänt utan att anmäla sig hos polisen.

Slutligen ville man diskutera med någon från ANCs exekutivkommitte hur man skulle bete sig med sex ANC-are som hade arresterats för innehav av vapen och ammunition.

Ministeriet begärde av Ndlovu att han skulle se till att de flyktingar som var efterlysta av polisen och de som hade återvänt till Lesotho utan att anmäla sig rapporterade till polisen senast den 13 januari.

Ndlovu begärde hjälp från sitt huvudkontor i Lusaka. Han ansåg sig inte kunna hantera situationen själv. Tyvärr kunde ingen ANC-ledare besöka Lesotho före kuppen. Efter kuppen har ingen från ANCs ledning vågat sig till Lesotho.

4 - Statskuppen den 20 januari 1986

Mannen bakom statskuppen den 20 januari 1986, den knappt 40-åriga överstelöjtnant Sekhobe Letsie, hade börjat tänka på en statskupp redan 1981, då han var major i Lesotho Paramilitary Force, LPF (som då hette Paramilitary Unit, PMU) och som efter kuppen döptes om till Royal Lesotho Defence Force, RLDF. Han tyckte att maktfördelningen i landet inte återspeglade folkflertalets vilja. Jonathan var en enväldshärskare som hade fräntagit kungen och hövdingarna all makt. Letsie är farbror till kungen och mycket rojalistisk.

Han och ett flertal andra officerare inom LPF ogillade starkt Jonathans rundresa till ett antal socialistiska länder 1982/83. De var rädda för att Sydafrikas tryck mot Lesothos gränser skulle öka om Lesotho började samarbeta med socialistiska länder och om dessa öppnade ambassader i Maseru.

Någon gång under 1982 anlände ett tiotal höga nordkoreanska militärer till Maseru. Jonathan hade gjort upp med Nordkorea att dessa skulle anlitas som rådgivare till LPF. Lekhanya vägrade emellertid att låta dem komma till LPF. Han hade redan brittiska rådgivare och tyckte att det räckte.

År 1983 började Jonathan tycka att Letsie utgjorde ett hot mot honom och hans parti BNP. Jonathan försökte få Letsie avskedad. Överbefälhavaren generalmajor Lekhanya vägrade emellertid att avskeda Letsie, som då var hans adjutant.

Jonathan anklagade Letsie för att samarbeta med Sydafrika, dit han ofta reste för att försöka övertala sydafrikanerna att tillåta transitering genom Sydafrika av vapenleveranser. Jonathan ogillade också att Letsie fått delar av sin militära utbildning i Israel.

Under sensommaren 1984 ägde två myterier rum inom LPF. En gång i Quachas Nek och engång i Quting. I båda myterierna deltog omkring 45 män.

Myteriet i Quacha's Nek leddes av överste Sehlabo. Det är oklart om denne ledde också det andra myteriet.

Upprorsmännen samlades senare i Maseru och bildade där en gemensam grupp. En del av dem förmåddes att överlämna sina vapen till LPF, medan andra vägrade. Krigsrätt inleddes mot Sehlabo. Letsie föreslog att Sehlabo skulle pensioneras med alla förmåner. Lekhanya instämde i detta förslag, men Jonathan gick emot det. I slutet av året utnämnde Jonathan i stället Sehlabo till "Top Security Officer for VIPs" med placering vid premiärministerns kansli. Han fick där egna vapen- och ammunitionsförråd.

Folket i Lesotho hade under årens lopp alltmer och mer tröttnat på Jonathan och hans maktfullkomlighet. De flesta trodde

emellertid att LPF stödde premiärministern och man vågade därför inte göra någonting.

Men inom LPF var missnöjet stort med Jonathans och hans regerings korruption, maktmissbruk och svågerpolitik. Överbefälhavaren och bl a Letsie tyckte att LPF hade kommit att bli BNP-partiets privata arme' på samma sätt som LLA var BCP-partiets. Vidare var man irriterad över att BNP-tillhörighet var det enda avgörande för att få ett statligt arbete. Man ansåg också att utrikesminister Vincent Makhele och informationsminister Desmond Sixishe missbrukade den statliga radion, Radio Lesotho. Radion användes ofta för att provocera Sydafrika helt i onödan, tyckte de.

Det som upprörde militärledningen mest var emellertid BNPs ungdomsförbunds agerande.

Tidigt under 1985 började vapen att delas ut till ungdomsförbundets medlemmar. Vapenutdelningen ökade mer och mer under året.

Under hösten 1985 strejkade de icke BNP-anslutna studenterna vid Roma-universitet några veckor som en protest mot att BNP-studenter var beväpnade under föreläsningarna och ibland använde våld eller hot om våld mot sina politiska motståndare.

Medlemmarna i ungdomsförbundet fick vapenutbildning vid polis-skolan i Maseru. Först hade Jonathan vänt sig till Lekhanya och bett honom att LPF skulle utbilda ungdomarna. Lekhanya vägrade emellertid. Detta orsakade en konflikt mellan LPF och polisen, vilket passade Jonathan bra. Experter från Nordkorea knöts till polisskolan och fungerade där som instruktörer i vapenhantering. Vissa ungdomsförbundare skickades utomlands, till Libyen, för vidare militär utbildning. Några fick efter avslutad universitetsutbildning i Roma och militärutbildning utomlands anställning vid LPF, bl a ungdomsförbundsledaren och fänriken Fosa.

Denne förolämpade statstjänstemän och officerare när han höll tal vid minneshögtiden den 9 december 1985 till minne av Sydafrikas attack mot Maseru 1982, då 42 personer mördades. Fosa anklagade i sitt tal bl a vissa statsekreterare för att åka till Bloemfontein i Sydafrika för att handla i stället för att delta i minneshögtiden.

Detta tal och ett nyårstal av ungdomsförbundets ordförande Qekoane, där han angrep LPFs ledning utlöste kuppen. "Brought about the change", som Letsie uttryckte det.

Redan under hösten 1985 hade Letsie emellertid försökt störta Jonathan, först i september och sedan i november. Båda försöken misslyckades p g a att överbefälhavare Lekhanya inte var med på noterna.

Onsdagen den 15 januari 1986 gjordes "the actual military move", då 150 tungt beväpnade soldater omringade och utrymde premiärministerns kontor. Meningen var att man då skulle störta Jonathan och annonsera maktövertagandet i radion kl 13 00. Men Lekhanya var emot kuppen. Han och Letsie råkade i gräl på väg till Jonathans kontor. Till slut körde Lekhanya i en personbil före till kontoret och sprang upp till Jonathans rum. Sekhobe Letsie och hans kusin Thabe Letsie, också han överstelöjtnant, följde efter. Jonathan betraktade Letsies som ofarliga småpojkar och talade bara med Lekhanya. Eftersom Lekhanya inte ville genomföra någon kupp, tvingades man avkalla det hela.

Under tiden hade andra soldater tagit sig in i ungdomsförbundets lokaler och beslagtagit en mängd vapen och arresterat flera ledare.

Jonathan förstod att något var i görningen. Nästa dag gav han instruktioner om att Sehlabo, som strax före jul hade blivit förflyttad från sin tjänst vid Jonathans kontor och nu förde en ambulerande tillvaro vid LPF, skulle avskedas. Beskedet om detta gavs till LPF av dåvarande ministrarna Peete N Peete (finans) och Matete Majara (energi). På torsdagen lär också Jonathan ha sagt till kungen att han misstänkte att något höll på att hända.

Letsie och hans förtrogna visste att de var tvungna att göra något snabbt. Annars skulle de mista livet. Det fanns bara en sak att göra: Ta över makten.

På torsdagen hade Letsie också fått se en lista som Sehlabo hade över personer som skulle avrättas. Letsie stod överst på denna lista.

Man beslöt att slå till på fredagen.

På fredagen befann sig Lekhanya i Pretoria som medlem i den grupp som diskuterade säkerhetsfrågor med Sydafrika. Letsie och hans män hade beslutat att attackera Sehlabo och hans män, slå dem och bege sig till Radio Lesotho och meddela nationen att militären hade tagit över makten i landet. Meningen var att överraska Lekhanya - han skulle få höra om maktövertagandet vid förhandlingsbordet i Pretoria.

Drabbningen ägde rum vid de sk nya barrackerna i Makhoanyane, 20 km söder om Maseru. Sehlabo bjöd emellertid på oväntat starkt motstånd. Han ockuperade några av officersbostäderna och tog flera barn bl a Letsies tre barn, som gisslan. Några soldater dödades. Sehlabo själv lyckades försvinna från platsen och hittades först sent på eftermiddagen. När han hittades och besegrades var det alltför sent på kvällen för att annonsera att man tagit över ledningen.

Andremannen inom LPF, översten av 1:a graden Ramotsekhoane, som var lojal med Jonathan flydde från platsen med en mindre grupp män.

På kvällen gav Jonathan en presskonferens där han förklarade att han hellre skulle dö än att utlämna ANC-flyktingar. Vi handlar inte med människor gav han som svar på ett syd-afrikanskt förslag att man skulle överlämna medlemmar i LLA till Lesotho mot att Lesotho skulle återsända ANC-are, som hade flytt till Lesotho, till Sydafrika. Sydafrikas utrikesminister Pik Botha svarade med att säga att Sydafrika betraktade Jonathan som den mest destabiliserande faktorn i relationerna till Lesotho.

Tidigt på morgonen måndagen den 20 januari fick Lekhanya - liksom resten av nationen - höra på radion att militären och han själv hade tagit över. Han rusade till sitt kontor där han invigdes av en av kuppmakarna i vad som hade hänt. Han ombads att hålla sig lugn och inte lämna rummet.

Senare på dagen accepterade Lekhanya helt och hållet situationen. Egentligen hade han länge velat ta över makten men inte vågat av rädsla för vad som skulle hända honom och LPF om en kupp misslyckades.

Företrädare för den nya regimen har sagt att man efter kuppen fått veta att Sehlabo tillsammans med den förre utrikesministern Vincent Makhele planerade en egen kupp till den 20 januari. Enligt denna plan skulle Sehlabos bataljon förstärkas med beväpnade ungdomsförbundare. Tillsammans skulle man bege sig till Lesotho Bank och där skjuta ner alla officerare som stod i bankkön för att hämta ut sina löner - den 20 är avlöningsdag för LPFs officerare. Sedan skulle man avskeda eller om nödvändigt döda Lekhanya och hans medhjälpare. Först på dödslistan stod alltså Sekhobe Letsie. Överste Ramotsekhoane skulle därefter ta över som chef för LPF. Sehlabo skulle bli hans ställföreträdare. Efter ett tag skulle Jonathan störtas och kungen avsättas, ev avrättas. Republik skulle införas och Makhele utnämnas till president. Ramotsekhoane skulle samtidigt störtas och Sehlabo ta över som överbefälhavare. Makheles tanke lär också ha varit att ANC skulle slå sig samman med BNPs ungdomsförbund och att de tillsammans skulle krossa LPF.

Dessa påståenden låter alltför fantasifulla för att kunna tas på allvar. Men man kan nog konstatera att Makhele hade stora politiska ambitioner. Att han och Sehlabo stod varandra nära kan bekräftas. De träffades så gott som dagligen.

De nya makthavarna i Lesotho tycks vara överens om att Vincent Makhele var deras störste fiende i Jonathans gamla regering.

Makhele ansågs vara en hängiven ANC-anhängare med i huvudsak

ärliga avsikter. Man menade att han verkligen trodde på ANCs sak, men att han ofta hade uppträtt klumpigt och sällan förankrat sina beslut och åtgärder hos resten av regeringen och partiet.

Flera gånger hade Makhele krävt och någon gång gett order om att ANC-are som hade tillfångatagits - ofta på vapeninnehav - skulle frigges. Detta hade upprört polischefen Matela och chefen för säkerhetstjänsten Sehalahala Molapo och naturligtvis även LPFs ledning.

Av de länder som gränsar till Sydafrika var det bara Zimbabwe och Lesotho som hade tillåtit ANC att hålla en mindre militär styrka i landet. I Lesotho hade beslut om att tillåta en sådan styrka fattats av en liten grupp bestående av Jonathan och Makhele och sannolikt men inte säkert informationsminister Sixishe och arbetsminister Lekhoana Jonathan. Flera företrädare för den nya regimen har påstått sig ha säkra bevis på att ett sådant beslut verkligen existerade.

I Mocambique hade den tidigare Lesothoambassadören sedemera ministern i Jonathans regering D P G Mokoae förhandlat om och inköpt vapen till partiet. Han hade också utfärdat lesothiska pass till uppsatta ANC-are. Mokoae hade rapporterat direkt till Jonathan och Makhele. Den övriga regeringen hade ingenting fått veta.

Det påstods att vapen och t o m bomber hade flugits in av ANC till Maseru från Maputo, varifrån också många militanta ANC-are hade kommit till Lesotho. Detta skulle ha gjorts med Makheles godkännande.

Makhele beskylldes också för att personligen ha kört ANC-are till gränsen när de var på väg att attackera mål inne i Sydafrika och även hämtat dem efter fullgjorda uppdrag. Det hade också hänt att ANC-soldater hade fått bo hemma hos Makhele.

Representanter för de nya makthavarna påstår att ANC-flyktingar inte alltid är genuina. Det skulle finnas många agenter bland dem. Militära råder mot Sydafrika har haft sina ursprung i Lesotho. Detta vet Sydafrika om. Militärrådet har också bevis på det och kan bekräfta att Sydafrika har haft rätt i sina påståenden om attacker från Lesothos territorium och att Jonathan har ljugit när han har påstått att han inte tillät några militära ANC-aktiviteter.

Att Sydafrika stängde gränsen till Lesotho menade militärerna mest berodde på Jonathans tal vid begravningen den 29 december av de sydafrikanska flyktingar som mördades under den sydafrikanska räden den 20 december. Han sa då bl a: "I will not speak to South Africa. Let them speak to Mandela and Tambo."

Beslutet efter kuppen att alla inkommande flyg skulle landa i Sydafrika för säkerhetskontroll där fattades av Lesothos nya

militärråd. Sydafrika ställde gärna upp på detta men hade ingen ting med beslutet att göra. Militärerna var rädda för att någon utomstående skulle flyga in soldater för en motkupp.

Militärerna var maniskt rädda för kommunister. De menade att BNPs och isynnerhet Makheles mål var att göra Lesotho till en kommunistisk stat. Letsie sa strax efter kuppen att både Makhele och Sixishe var kommunister.

Omedelbart efter kuppen sändes E.R.S. Sekhonyana, tidigare minister i Jonathans regering och nu uppenbarligen på god fot med militärerna, till Kapstaden för att förhandla för den nya regimens räkning med Sydafrika. För Sydafrika förhandlade utrikesminister Pik Botha..

Sydafrikanerna hade två punkter på agendan, nämligen:

- ANC-flyktingar - Sydafrika ville att 82 st skulle överlämnas till dem
- De socialistiska ländernas ambassader i Lesotho - Sydafrika krävde att de skulle stängas

Lesotho hade en punkt till agendan, nämligen att försöka för-
må Sydafrika att öppna gränsen igen.

Sekhonyana påstod att han hade lyckats få Pik Botha att för-
stå att de sydafrikanska kraven var orimliga. Lesotho skulle
aldrig kunna tänka sig att överlämna flyktingar till Syd-
afrika. Inte heller skulle man gå med på att på order från
någon stat bryta sina diplomatiska förbindelser med något land.

Botha hade då menat att hans regering måste kunna visa att
Lesotho gör en motprestation innan man kunde öppna gränsen
igen.

Efter överläggningar mellan Pik Botha och statspresident
P.W. Botha gick man med på att öppna gränsen igen så snart
samtliga 82 flyktingar på den sydafrikanska listan hade flugit
till ett tredje land. Lesotho hade inga svårigheter att gå
med på det, särskilt inte eftersom ett 60-tal av de 82 ändå
var på väg att flygas ut genom UNHCRs försorg.

Lesotho menade att detta tydde på att Sydafrika egentligen
inte hade stängt gränsen för att tvinga Lesotho att
överlämna ANC-are till dem eller att stänga de socialistis-
ka ländernas ambassader.

Gränsstängningen var en bricka i ett mycket större spel. Se-
khonyana tvekade inte att påstå att Sydafrika inte hade
varit ensamt om beslutet att stänga gränsen. Det skulle ses
som ett led i de gemensamma ansträngningarna av Sydafrika,
Storbritannien och USA att övertyga världen om att
ekonomiska sanktioner mot Sydafrika skulle leda till katastrof

för Sydafrikas grannländer. Om sanktioner infördes skulle länderna runt Sydafrika komma att drabbas på samma sätt som Lesotho nu hade drabbats - och inte bara grannländerna utan också den svarta befolkningen inne i Sydafrika.

Storbritannien och USA hade tillsammans med Sydafrika länge försökt förmå Lesotho att uttala sig mot ekonomiska sanktioner mot Sydafrika. Gränsstängningen var ytterligare ett försök att få Lesotho och andra länder i regionen att ändra sig.

Den stora frågan under kuppveckan var således huruvida Lesotho skulle lyckas flyga ut några flyktingar till ett tredje land. Kravet från Sydafrika var att man skulle påbörja utflygningen senast torsdagen den 23 januari. Efter många förvecklingar och missförstånd mellan de inblandade - Lesotho, Zambia, ANC och UNHCR - kunde de första 57 flyktingarna flygas till Zambia på lördagen den 25 januari.

Sydafrika, som hade visat en märkbar irritation över att Lesotho inte flög ut några ANC-are den 23 januari, reagerade omedelbart när de väl kom i väg - gränsen öppnades med det samma och varor började strömma in.

De nya makthavarna i Lesotho påstår naturligtvis att Sydafrika inte alls hade något med kuppen att göra. Ingen vill tillstå ett samarbete med den för nästan hela världen förhatliga regimen i Pretoria.

I en BBC-intervju i maj 1986 beskyllde Jonathan - av lättförståeliga skäl - Sydafrika för att ha anstiftat kuppen. Lesotho hade nu i själva verket blivit ett bantustan, som var helt i händerna på den sydafrikanska regimen, menade han. Den främsta anledningen till att Sydafrika absolut ville ha bort Jonathan från makten i Lesotho skulle ha varit att han hade motsatt sig att Sydafrika skulle få möjlighet att kontrollera det stora vattenprojekt, "Lesotho Highlands Water Project", som planerades (se sid 40). Jonathan slutade intervjun med att påstå att kungen hade spelat en aktiv roll i kuppen och därigenom besudlat sina händer. Kungen och monarkin ansågs av lesothierna stå högt över politik och partier. Nu hade kungen genom att ha ställt sig i spetsen för den politiska ledningen i landet skapat ett farligt politiskt prejudikat. Om Jonathan också menade att kungen gick Sydafrikas ärenden är oklart.

Det är naturligtvis svårt att få veta hur det egentligen låg till. Det är emellertid inte orimligt att anta att kuppmakarna sannolikt hade försäkrat sig om stöd från Sydafrika innan man skred till verket.

Redan tidigt på kuppdagen anlände Neil van Heerden som är deputy director-general i Sydafrikas utrikesministerium med ett affärsjetplan till Maseru. Hans ankomst gav en fingervisning om att Sydafrika stödde kuppen.

Sydafrika måste också ha hälsat förändringen välkommen. De nya makthavarna måste vara betydligt lättare att handskas med än den gamle politiske räven Jonathan.

Efter kuppen har Lekhanya som den förste svarte regeringschef på 20 år varit på officiellt besök i Pretoria. (Den senaste afrikanske regeringschef som besökte Pretoria var Leabua Jonathan som var där 196X.)

Lesotho har blivit en idealisk granne, som samarbetar bra inom alla områden och inte kritiserar apartheidpolitiken allt för högljutt. Samtidigt är landet erkänt av omvärlden som ett självständigt land. Det förser de sydafrikanska gruvorna med duktig arbetskraft, det håller efter ANC och det får internationellt bistånd så att Sydafrika slipper stå för några utvecklingskostnader. Egentligen skulle nog Sydafrika gärna se att de sk hemländerna var som Lesotho.

Militärregimen hävdar med enfass att den sydafrika gränstängningen inte hade något med kuppen att göra. Men den underlättade säkerligen för kuppmakarna. Stämningen i Lesotho var desperat och hatisk mot Jonathans regim mellan den 1 och 20 januari 1986. Kuppmännen hälsades också välkomna av sjungande och dansande människomassor, särskilt Maseru och i universitetsstaden Roma. På landsbygden var mottagandet kyligare. Sydafrika hade infiltrerat såväl försvarsmakten som statsförvaltningen på alla nivåer. De båda ländernas säkerhetstjänster och även militär samarbetade dessutom i många frågor. Det är därför sannolikt att man i Pretoria kände till kupplanerna. Att någon mer formell information skulle ha lämnats av Letsie till Pretoria är däremot osäkert. Letsie och hans förtrogna behövde säkerligen ingen officiell bekräftelse på att Sydafrika välkomnade kuppen. De var säkra på att varje försök att störta Jonathans alltför ANC-vänliga regim skulle applåderas i Pretoria.

Särskilt efter "icke-valet" i september, som samtliga oppositionspartier bojkottade, var missnöjet allmänt i landet mot Jonathan och det visste Letsie. Han väntade sig därför inte någon motaktion från folket.

5 - Efter kuppen

Befolkningen välkomnade kuppen, särskilt invånarna i Maseru och Roma. Även gruvarbetarna, som i Jonathans kritiska uttalanden mot Sydafrika såg en risk att mista sina arbeten, var nöjda.

Få var ledsna över Jonathans fall - han hade gjort sig mäktiga impopulär de senaste åren. Förväntningarna på de nya makthavarna var stora. Den obestridligt populära kungen skulle få spela en viktig roll i framtiden. Detta tydde på att folket i gemen skulle få det bättre, trodde man.

Sydafrikas eventuella medverkan var det ingen som bekymrade sig över. Basotho är visserligen politiskt medvetna i högre grad än befolkningen i många andra u-länder men någon allmän negativ hållning till Sydafrika fanns inte. Sydafrika sågs i första hand som den rike grannen som kunde erbjuda arbeten och varifrån varor kunde köpas. Solidaritet med de svarta bröderna på andra sidan gränsen visades ibland i ord men sällan i handling.

Att de nya makthavarna deklarerade att de sökte en normalisering i relationerna med Sydafrika sågs som en fördel. Nu skulle riskerna för vedergällningsaktioner från den sydafrikanska försvarsmakten minska. Man skulle lättare få arbete i de sydafrikanska gruvorna och kanske sydafrikanskt kapital börja strömma in i Lesotho igen.

Att politiska flyktingar i Lesotho skulle få det svårare bekymrade inte lesothierna nämnvärt. Tvärtom tyckte många att flyktingar från Sydafrika hade haft det alltför bra i landet. Flyktingarna var illa sedda av många, särskilt i Maseru. De konkurrerade med lokalbefolkningen om arbeten och inte minst om flickor.

Man hoppades och trodde att maktskiftet skulle innebära slutet på korruption, nepotism och maktmissbruk.

Sedan var man mycket nöjd med att terrorn från BNPs galna ungdoms förbund nu skulle upphöra.

Den 24 januari svors generalmajor Lekhanya av kungen in som ordförande i det nyinrättade militärrådet. Lekhanya var den nye starke mannen i Lesotho. Formellt lades i den första förordningen efter kuppen all legislativ och exekutiv makt hos kungen.

Militärrådet sammansattes av höga officerare inom LPF. Varken polisen eller säkerhetstjänsten fick någon representant i detta det viktigaste organet i landet.

Omedelbart efter kuppen angav Lekhanya att anledningen till kuppen var bl a att Lesothos relationer till USA hade för-

Freedom Party. Dessa personer sas dock inte representera respektive partier utan var med i ministerrådet i sina personliga egenskaper.

Kungen sa i sitt första tal till nationen efter kuppen att en ny konstitution måste utarbetas snarast möjligt. Samtidigt förbjöds all partipolitisk verksamhet på obestämd tid.

Detta senare formaliserades i början av mars i "Government Order No. 4 - Suspension of Political Activities Order, 1986".

Hur ser då den nya maktstrukturen ut i Lesotho? Det är uppenbart att det inte är kungen utan militärrådet som har den reella makten, även om det är kungen som har den formellt.

Kungen kan inte fatta något beslut utan att inhämta råd från militärerna - och de råd han får måste han följa.

KUNGEN

All formell verkställande
och lagstiftande makt

MILITÄRRÅDET

Sex medlemmar
all reell makt
alla ärenden till eller från
kungen måste passera militärrådet

MINISTERRÅDET

(möjligen) någon beslutanderätt i
administrativa och tekniska frågor

En informell institution kallad "Staff Meeting" spelar en inte oväsentlig roll i beslutsprocessen. I "Staff Meeting" deltar:

- militärrådets medlemmar
- de ministrar som är militärer
- chefen för försvarsmakten och dennes ställföreträdare

Förmodligen tas alla ärenden upp i "Staff Meeting" innan de behandlas av militärrådet.

Kungen betraktas av många som en progressiv person med sociala ambitioner. Det sägs att han förespråkar folkligt deltagande och en decentralisering. Frågan är emellertid om han inte snarast strävar efter en återgång till den traditionella maktstrukturen - ett hövdingastyre med sig själv i toppen. Många lesothier började snart efter kuppen ge uttryck för

farhågor att kungen enbart var intresserad av att stärka sin egen politiska - och även ekonomiska - position. Det är svårt att veta sanningen, men man bör nog inte ha för stora förväntningar på att kungen kommer att kunna eller vilja genomdriva stora förändringar i samhället till folkflertalets förmån.

Militärrådet är inte homogent. Tre av medlemmarna är tongivande, nämligen:

- generalmajor Lekhanya
- överste Thabe Letsie
- överste Sekhobe Letsie

De utnämndes till
överstar efter kuppen

Av dessa tre torde Sekhobe Letsie vara den starkaste. Kusinerna Letsie är farbröder till kungen och mycket rojalistiska. De var bataljonschefer i LPF, nu omdöpt till RLDF, Royal Lesotho Defence Force, före kuppen.

Lekhanya och kusinerna Letsie är i grunden konservativa nationalisterna. De tycks kunna samarbeta bra med Sydafrika, medan de har det svårt i sina relationer med ANC.

Ministerrådet, där Lekhanya också är ordförande, äger inte att besluta i några frågor av vikt. Förutom Lekhanya och tidigare nämnde E.R.S. Sekhonyana är transport och kommunikationsministern överste Mokhantso inflytelserik.

På det lokala planet har ökad makt givits till de traditionella hövdingarna.

Under sitt första år vid makten har militärrådet inte lyckats genomföra något konstruktivt. Den glädje med vilken de hälsades välkomna i januari 1986 har bytts ut mot ett ganska stort allmänt missnöje. Befolkningen är besviken på att ingenting händer. Man är också missnöjd med "Govt Order No. 4" som i princip förbjuder all politisk verksamhet i landet. Sedan länge är befolkningen i Lesotho politiskt medveten och road av att diskutera politik. Detta kan den nu inte göra.

Även mot kungen har riktas kritik, än så länge i tysthet, men han förknippas mer och mer med militärrådet och med bristen på initiativ.

Naturligtvis är de tystade fd BNP-arna motståndare till militärregimen. BCP har inte heller accepterat den nya ordningen. Dess ledare Mokhehle har från sin uppehållsort i Sydafrika starkt kritiserat de nya makthavarna och menat att de inte alls är bättre än hans ärkerival Leabua Jonathan var. Mokhehle är republikan och skulle helst vilja se sig själv som Lesothos förste president.

Mycket kritiska röster mot militärerna har hörts från kyrkliga företrädare, bland annat från Lesothos ekumeniska nämnd, Christian Council of Lesotho.

Migrantarbetare i Sydafrika från Lesotho uppgår till omkring 150 000 personer, varav omkring 120 000 är gruvarbetare. Migrantarbetarna svarar för ca 50 procent av nationalinkomsten och betalar med sina löner ca 80 procent av landets import. De är förhållandevis väl organiserade fackligt och är tämligen politiskt medvetna.

Hur migrantarbetarna nu ser på militärregimen är inte fullt klarlagt, men de har reagerat mot dels "Order No. 4", dels ett uttalande av Lekhanya att de inte får organisera sig fackligt i Sydafrika.

En vecka efter kuppen arresterades fem av Jonathans män. De var fd utrikesministern Vincent Makhele, fd informationsministern Desmond Sixishe, fd jordbruksministern D.P.G. Mokoane, fd ministern för landsbygdsutveckling och kooperation F.S. Mateloane och Jonathans privatsekreterare R. Matete. Samtliga dessa betraktades som radikala och socialistsympatisörer. De beskylldes bl a för att ha lagt beslag på pengar och vapen för egen och för ungdomsförbundets räkning. Efter någon vecka släpptes de för att efter ett tag ånyo arresteras för ett par veckor.

De behandlades enligt vad Vincent Makhele berättade för mig väl av polisen och militären.

Samtidigt som dessa personer satt i polishusets arrestlokaler satt där sex ANC-medlemmar. Dessa utsattes för hårda förhör av militären. Enligt både egen utsago och uppgifter från Makhele och Sixishe förhördes de också av sydafrikansk säkerhetspolis. Några av dem torterades, en fick t ex sin fot söndertrampad av soldatkängor. ANC lyckades efter många veckor få samtliga dessa sex medlemmar vidaretransporterade till Lusaka.

Överste Sehlabo hade tillfångatagits av Letsies män fredagen före kuppen. Överste Ramotsekhoane hade man lyckats ta tillfånga några veckor efter kuppen. Dessa båda hölls fångna tillsammans med sina män i polishuset i Maseru och i militärbarracker.

Några månader efter kuppen avled både Sehlabo och Rametsokoane med en dags mellanrum på det statliga sjukhuset i Maseru. De hade "fallen ill, been rushed to the hospital, where they suddenly died". Detta enligt en officiell radiokommuniké. Naturligtvis dog de inte en naturlig död. Allmänt påstods i Maseru att de hade torterats till döds.

Dödsfallen skulle utredas av opartiska läkare. Något resultat av utredningen har inte tillkännagivits.

6 - Relationer till övriga Afrika

Veckan efter kuppen reste den nye planeringsministern Mike Sefali till Harare för att leda den lesothiska delegationen under det där pågående SADCC-mötet. Han gavs då tillfälle att för de andra SADCC-länderna förklara den nya situationen i Lesotho. Han träffade också ANC-ledare och förklarade för dem sin regerings ståndpunkt visavi ANC-flyktingar. Enligt egen utsago lyckades Sefali vinna ANCs förståelse för sina synpunkter. Från ANC-håll har det däremot sagts att man förhöll sig avvaktande.

En kort tid efter kuppen besökte en lesothisk delegation under ledning av medlemmen i militärrådet Thabe Letsie de olika SADCC-länderna för att förklara sin syn på bl a Lesothos mottagande av flyktingar från Sydafrika. I Lusaka träffade man också ANCs ledning. Redan från början skar det sig mellan Lesotho och ANC. Båda sidor har efteråt medgivit att de grälade. Till slut hade en av ANCs delegater hoppat i taket, irriterad över Letsies arrogans och ovilja att berätta om de verkliga problemen. ANC-delegaten lär ha sagt, att ANC kommer att klara sig utan Lesotho och att varken Lesotho eller ANCs ledning kan förhindra att aktivister tar sig in i Lesotho.

Sammanträffandena med regeringarna i SADCC-länderna blev inte heller särskilt lyckade för Lesotho. Misstron mot den nya regimen i Lesotho var stor överallt. Speciellt irriterade var de övriga länderna över att Lesotho unilateralt hade förklarat att man ämnade skicka ut alla politiska flyktingar till ett tredje land. Detta utan att först ha rådgjort med de tilltänkta mottagande länderna.

Under hela våren hoppades ANCs lokale representant att ett högnivåmöte mellan hans organisation och Lesotho skulle komma till stånd. Av detta blev det emellertid ingenting.

Relationerna med ANC blev spändare och spändare. Kulmen skulle komma att nås i mitten av juni då Japhet Ndlovu kastades ut ur landet.

Under vintern och våren skickades ett stort antal flyktingar ut från Lesotho till Zambia och Tanzania. Transporterna var långt ifrån problemfria. Många infiltratörer eller sydafrikans spioner fanns med i grupperna som flögs ut. För ANC var det omöjligt att i Lesotho göra en ordentlig granskning om de flyktingar som påstod sig tillhöra organisationen var genuina. De lesothiska myndigheterna hade inte heller tillräckliga resurser för detta. Följden blev att alla flyktingar skickades till Lusaka, där ANCs ledning tillsammans med zambiska myndigheter kunde göra en effektiv kontroll av alla som kom. De allra flesta slussades sedan vidare till Tanzania.

I maj ökade Sydafrika trycket på Lesotho att skicka ut ANC-

32

medlemmar. Sydafrika ville uppenbarligen att alla personer med anknytning till ANC skulle bort från Lesotho, även sådana som bott många år där. Stämningen bland flyktingarna blev spänd och orolig.

Militärrådets sekreterare Tom Thabane reste till Lusaka och Geneve för att för ANC och UNHCR förklara situationen.

7 - Händelserna i juni 1986

I slutet av maj började ett flertal olika listor på flyktingar som måste lämna landet cirkulera i Maseru. Listorna hade olika ursprung, och var delvis identiska. Den ursprungliga listan kom från Sydafrika men den som diskuterades mest hade utarbetats i Maseru av inrikesministeriets flyktingavdelning. Där arbetade och arbetar fortfarande flyktingkommissarien Mokhele, en f d polis i den sydafrikanska polisen och allmänt omtalad som spion åt Sydafrika.

Lesotho-listan omfattade 64 personer som omedelbart måste ut ur landet. På den fanns personer tillhörande ANC, PAC och Black Consciousness Movement, BCM. ANC påstod att endast 28 av de 64 personerna på listan tillhörde ANC. Av dessa 28 personer hade 22 personer redan lämnat Lesotho, bl a 8 personer som tillhörde Umkhonto we Sizwe, dvs hade militära uppgifter och inte stod under den lokala ANC-ledningens kontroll, de tog order direkt från huvudkontoret i Lusaka.

Således återstod bara sex ANC-medlemmar på listan. Bland dessa var Japhet Ndlovu själv som hade bott i 23 år i Lesotho, var gift med en lesothisk kvinna och hade tre barn födda i Lesotho. De övriga var den lokale skattmästaren för ANC Joseph Mjiba, också han gift med en lesothisk kvinna, och två gifta par.

Samtliga personer på listan skulle fängslas i avvaktan på att de skulle flygas ut.

Anledningen till att Lesotho nu ville att Ndlovu skulle ut ur landet var att man hade upptäckt att han inte hade möjlighet att kontrollera vissa ANC-medlemmars verksamhet. Detta var i för sig sant - de personer som tillhörde ANCs operativa enheter rapporterade till Lusaka och fick sina instruktioner därifrån.

Den 6 juni meddelade Radio Lesotho både på sesotho och på engelska att 42 namngivna personer hade tagit sig in illegalt i Lesotho. Dessa skulle nu före den 17 juni rapportera sig till inrikesministeriet eller återvända till sitt hemland (Sydafrika). Bland de fyrtiotvå namnen på listan fanns både Ndlovu och Mjiba. Detta var början till slutet på ANCs officiella representation i Lesotho. ANC började att tillsammans med UNHCR förbereda en omedelbar uttransport av sina medlemmar.

Radiomeddelandet lät:

"The Government has issued a warning to the effect that it has come to its notice that certain people have entered Lesotho unlawfully, and such people should report their presence at the Ministry of Interior and Chieftainship Affairs before June 17th, otherwise they should return to their respective countries.

This warning does not effect Lesotho nationals who have returned home from exile under the general amnesty announced about three months ago.

In the mean time the following people are to report at the Ministry of Interior: (46 namn)"

Enligt den sydafrikanska listan skulle 27 ANC-are tvingas lämna Lesotho. Av dessa hade, enligt Ndlovu, åtta återvänt till Sydafrika (barn som hade hämtats av sina föräldrar och några spioner), två redan rest till Zambia medan åtta aldrig varit med i ANC. Enligt denna lista skulle således nio ANC-are ut ur landet. Även på denna lista fanns Ndlovu och Mjiba med.

På kvällen den 11 juni blev jag uppringd av militärrådets sekreterare Tom Thabane, som nyligen hade återvänt till Lesotho från besök hos ANC i Lusaka och hos UNHCR i Geneve. Han hade att berätta att Lesotho stod inför en situation där man kanske skulle tvingas skicka tillbaka flyktingar till Sydafrika. Han betonade att han inte avsåg flyktingar som i vederbörlig ordning hade anmält sig till myndigheterna och blivit registrerade som flyktingar utan endast sådana personer som verkade underjordiskt. Jag fick det bestämda intrycket att Sydafrika utövade staka påtryckningar på Lesotho om detta.

Thabane bad om förståelse för den händelse att Lesotho skulle tvingas skicka politiska flyktingar från Sydafrika tillbaka till Sydafrika!

Thabane berättade också om en ny sydafrikansk lista om 27 personer som måste lämna Lesotho före den 17 juni. Om de inte var borta vid detta datum var risken för en sydafrikansk attack stor.

Tre ANC-are - däribland Mjiba - kunde lämna Lesotho med Lesotho Airways ordinarie flyg till Manzini i Swaziland den 12 juni. Från Manzini flögs de vidare till Lusaka med Royal Swazis ordinarie flight dit. Någon hade familjemedlemmar med sig och totalt reste denna dag sex personer som ANC kände ansvar för.

Den 14 juni skulle resten resa. Ndlovu hade lyckats samla ihop alla. När han kom till flygplatsen omkring kl åtta på morgonen, fick han av en överste i säkerhetstjänsten beskedet att övriga personer skulle resa medan Ndlovu själv inte skulle få lämna Lesotho. Säkerhetstjänsten hade haft ett möte på kvällen då man hade beslutat att tillmötesgå ett krav från Pretoria att Ndlovu skulle hållas kvar ytterligare ett tag. Säkerhetsmännen bekräftade senare för mig och UNHCRs representant att sydafrikanerna ville att Ndlovu skulle hållas kvar eftersom de hade några frågor att ställa om ANC - frågor som man trodde att bara Ndlovu skulle kunna besvara.

UNHCRs representant, FNs generalsekreterares speciella observatör i Lesotho och jag reagerade kraftigt mot att Ndlovu inte skulle få resa. Det vore att utsätta honom för direkt livsfara att hålla honom kvar för förhör av sydafrikansk säkerhetspolis.

UNHCRs representant talade på telefon med den överste som meddelat Ndlovu beslutet. Beslutet var oåterkalleligt.

Flera av flyktingarna - totalt skulle 16 personer tillhörande ANC och PAC samt några sk oberoende resa - var kraftigt berusade. ANC-medlemmarna ville inte resa om inte Ndlovu fick följa med. Efter lång övertalning gick de slutligen med på att gå ombord på Royal Swazis plan till Manzini.

Strax före starten hittade besättningen ett meddelande om att en bomb hade placerats ombord på planet. Alla fick lämna planet och allt bagage och planet undersöktes. Ingenting hittades. Men piloten vägrade att låta flyktingarna gå ombord igen med hänvisning till att många av dem var för berusade. De andra passagerarna fick följa med och planet kunde starta ca tre timmar försenat.

De akterseglade flyktingarna låstes in i flygplatsens avgångshall. UNHCR skaffade fram filter.

Vid sjutiden på kvällen för jag tillbaka till flygplatsen efter ett par timmar hemma i Maseru. Efter mycken övertalning fick jag tillåtelse att tala med Ndlovu. Han kunde berätta att man inte hade fått någon mat på hela dagen. Jag ringde då till sekreteraren i militärrådet Tom Thabane, vilken genast såg till att mat forslades till flygplatsen.

Thabane blev upprörd över vad Ndlovu och jag kunde berätta om hur utcheckningen hade gått till på morgonen. Han påstod att militärrådet inte alls hade något med kvarhållandet av Ndlovu att göra. Han bad oss vänta medan han ringde Lekhanya. Efter några minuter ringde Thabane tillbaka till mig på flygplatsen och meddelade att Lekhanya hade blivit mycket arg över säkerhetspolisens behandling av Ndlovu. Den överste som hade framfört till Ndlovu att han inte skulle få lämna Lesotho skulle genast få sparken, hade Lekhanya sagt.

Thabane skickade en grupp militärer under ledning av en överste till flygplatsen för att garantera flyktingarnas säkerhet under natten. Översten bad flera gånger om ursäkt för att Ndlovu hade fått beskedet att han skulle hållas kvar i landet.

Under kvällen hade UNHCRs representant och jag tagit kontakt med Lesotho Airways chef, som lovade att ordna med en speciell charter nästa dag till Harare.

36

Alla tillstånd blev klara och UNHCR lyckades ordna biljetter för samtliga flyktingar från Harare till Nairobi.

På söndagen släpptes Ndlovu för några timmar för att samla ihop ytterligare några flyktingar. Han hittade fyra ganska nyanlända ungdomar.

Klockan halv fem på söndagskvällen lämnade den svenskfinansierade Fokkern Maseru med 20 flyktingar, varav elva tillhörde ANC, ombord. De landade i Harare strax före kl åtta på kvällen. Nästa morgon flögs de vidare till Nairobi, varifrån ANCs medlemmar snart fortsatte till Lusaka.

ANC stod nu utan officiell representation i Lesotho. Sydafrika jublade. För Lesotho skulle det bli svårt att i fortsättningen hantera flyktingfrågor.

8 - Händelserna efter juni 1986

ANC utsåg en temporär "care taker" som skulle ta hand om organisationens löpande ärenden i avvaktan på en mer permanent lösning.

Denne man, Simon Makheta, hann fungera i endast omkring en månad. I juli kidnappades han från sitt hem i Maseru, enligt ett ögonvittne av uniformerade män. Ryktet sade att männen hade burit lesothiska uniformer.

Många trodde att Makheta hade kidnappats till Sydafrika, förhört där och sedan avrättats. ANC:s huvudkontor i Lusaka påstod sig under hösten 1986 veta med bestämdhet att han hade dödats.

Andra personer misstänkte att Makheta tagit de medel som hade ställts till hans förfogande och självantagit försvunnit. Vissa personer misstänkte t o m att han var sydafrikansk agent, något som avvisades av ANC i Lusaka.

I oktober avled Makhetas hustru på ett sjukhus i Lesotho. Hon hade blivit knäckt av sin makes försvinnande och lagts in på sjukhus där hon avled efter ett par veckor. Till begravningen kom 100-tals sydafrikaner. Fru Makheta hade varit synnerligen aktiv apartheidmotståndare i Kapstaden, där familjen hade bott långa perioder. En dotter som studerade i Sverige kunde närvara under begravningen tack vare att ANC betalade hennes resa. Denna dotter hade stora svårigheter att komma in i Lesotho. Hon anlände till Maseru den dag hennes mamma skulle begravas. Säkerhetspolisen på flygplatsen ville inte låta henne komma in, eftersom hon saknade giltiga resedokument. De godkände inte hennes flyktingpass, och övriga identitetshandlingar som hon hade gällde enbart för resor i regionen - sk local travel document. Man ville sätta henne på första bästa plan från Maseru. Av en händelse befann jag mig på flygplatsen när hon anlände och kunde bekräfta att hon studerade i Sverige. Efter flera telefonsamtal från flygplatsen till militärrådet i Maseru gavs hon tillstånd att resa till Maseru och delta i begravningen. Flera säkerhetspoliser vid flygplatsen var upprörda över att hon inte hade fått inresevisering utan problem. De sade till mig att både hon och hennes familj var välkända av alla i Maseru.

Samtidigt som Simon Makheta försvann från Maseru sköts tre ungdomar ihjäl i Maseru. De var alla kända som ANC-sympatisörer. Vittnen påstod ha sett att de besköts från en Sydafrika-registrerad bil. Morden har aldrig kunnat lösas. Men om de inte utfördes direkt av Sydafrika måste det ha skett med Sydafrikas goda minne.

I mitten av september kastades generalsekreteraren i Christian Council of Lesotho (CCL), en vit sydafrikansk anglikansk präst, Michael Worsnip, ut ur landet.

38

Michael Worsnip hade varit i Lesotho omkring ett år som general-sekreterare för CCL. Redan från början hade han visat sig ha sympatier för ANC. Det var t ex han som jordfäste de sex sydafrikanska offren för attacken från Sydafrika mot Maseru den 20 december 1985. Tidigare hade Worsnip arbetat som lärare vid Lesothos universitet i Roma. Han hade flytt till Lesotho för att slippa göra värnplikt i den sydafrikanska försvarsmakten.

Han är utbildad i Storbritannien där han också prästvigdes.

Till den 13 september hade Worsnip sammankallat ett stort antal personer till en diskussion om det sk Kairos-dokumentet - ett dokument, undertecknat av ett 150-tal sydafrikanska präster, som hårt kritiserar apartheidpolitiken.

Mötet kunde inte hållas. Sent på kvällen den 12 september lät inrikesministeriet Worsnip förstå att militären inte skulle tillåta någon offentlig diskussion om ett dokument som är kritiskt mot regimen i Sydafrika. Worsnip hade inget annat val än att ställa in mötet.

Söndagen den 14 september innehöll den sydafrikanska tidningen Sunday Star en lång förstasidesartikel om att en dödsskvadron med sydafrikansk anknytning opererade i Lesotho. Dödsskvadronen hade dödat minst tre ANC-medlemmar. Artikelförfattaren hade talat med Worsnip som hade bekräftat att han och CCL hade hört talas om dödsskvadronen. Han hade också sagt att det nu pratades allmänt om att sydafrikanska säkerhetstjänstemän hade blivit aktivare inne i Lesotho efter kuppen.

Artikeln fick militärrådet och myndigheterna att se rött. På måndagen den 15 september kallades Worsnip till en av militärrådets medlemmar, som beordrade honom att lämna landet inom 24 timmar.

På tisdagen flög Worsnip till London via Johannesburg.

Jane Worsnip följde efter någon vecka efter sin make till London men återvände snart till Lesotho och började arbeta igen. I slutet av november utvisades även Jane från Lesotho.

I september utsåg ANC en ny "care taker" efter Makheta. Denne person kunde verka i två månader. I början av november hade han upptäckt att hans bil ofta följdes av sydafrikanska bilar. När han parkerat sin bil stannade alltid en sydafrikansk bil i närheten. När han vid ett tillfälle i början av november besökte Roma förföljdes han av en sydafrikansk bil, varifrån hans bil också blev beskjutet. Den 10 november utsattes han för en ny attack från en sydafrikansk bil. Båda gångerna klarade han sig oskadd, men han blev naturligtvis mycket rädd. Den 13 november lämnade han hals överhuvud Lesotho och reste till Harare, där hans fru studerar. Han har ännu inte återvänt till Lesotho.

Ytterligare en ny "care taker" utsågs i december.

I slutet av november och början av december försvärades arbetet för Christian Council of Lesotho, CCL. Regeringen anklagade CCL för att de hade fungerat som ANCs lokala representation sedan Ndlovu kastades ut i juni. Nu sade regeringen ifrån på skarpen. CCL skulle tvingas stänga sitt kontor och upphöra med hela sin verksamhet om inte man slutade att befatta sig med ANC-flyktingar. CCL hade inte klart för sig vad det var man gjorde som ogillades så av regeringen. Man betraktade sig inte alls som representant för ANC. Alla flyktingar behandlades likadant, även det fåtal som kom från Mocambique.

En svart sydafrikansk flicka som sedan många år arbetade vid CCL tvingades lämna CCL och Lesotho. Flickan, vars bror var registrerad politisk flykting, fick återvända till Sydafrika. Något skäl till utvisningen gavs inte av militärrådet.

Ett problem för CCL var den bristande samordningen och kommunikationen mellan militärrådet och ministerrådet med ministerierna. CCL fick order från militärrådet som inrikesministeiet inte hade vetskap om utan ibland gav motorder.

Bara flyktingar som anmält sig hos och registrerats av inrikesministeriet fick söka hjälp hos CCL. Om inte flyktingarna kunde uppvisa ett brev från inrikesministeriet att de var berättigade till hjälp, fick CCL inte bistå dem med något.

CCL hade spelat en viktig roll för flyktingarna det senaste året. Under den ofta sex veckor långa registreringsprocessen kunde flyktingar varken få hjälp av myndigheterna eller av UNHCR. De hade då varit hänvisade till CCL.

Sedan spänningen mellan ANC och Lesotho ökat efter statskuppen i januari 1986 hade många flyktingar låtit bli att registrera sig av rädsla för att bli fängslade och i värsta fall bli återskickade till Sydafrika. Detta senare har inte hänt men många var rädda för att det skulle kunna komma att hända. Ett antal av de som inte lät registrera sig tillhörde sannolikt Umkhonto we Sizwe.

Lesotho tycktes göra allt för att landet skulle vara så attraktivt som möjligt för flyktingar. Ändå fortsatte flyktingar att strömma till. I mitten av december kom 10 - 15 nya flyktingar varje vecka.

Simon Makheta dök i början av 1987 åter upp i Lesotho. Han berättade att han suttit i fängelse i Sydafrika.

Hösten 1986 ingick Lesotho och Sydafrika ett avtal om ett gigantiskt projekt: Lesotho Highlands Water Project. Projektet syftar till att exportera vatten till det industririka Johanneburgsområdet. Vatten ska däckas upp i Lesothos högländ och

genom tunnlar och kanaler föras till Vaalområdet i Sydafrika. Det är ett jätteprojekt, vars totalkostnad har beräknats till två miljarder dollar över en 30-årsperiod, ett belopp som motsvarar Lesothos bruttonationalprodukt under sju år. Lesothos inkomster av vattenexporten väntas bli stora.

Positiva bieffekter av projektet skulle vara att Lesotho kan bygga vattenkraftverk och därigenom bli självförsörjande vad gäller elektricitet och bevattningsanläggningar och förse många städer med färskvatten.

Avtalsundertecknandet har skjutits upp gång på gång av Sydafrika av politiska skäl. Ett sydafrikanskt krav var att Lesotho skulle kasta ut ANC, vilket nu har skett. Ett annat krav var att länderna skulle ingå ett samarbets- och säkerhetsavtal, vilket inte skett formellt men samarbetet mellan de båda länderna fungerar ändå som om ett sådant avtal funnes.

Lesotho har stora förväntningar på projektet, som har diskuterats i över 20 år. Men man tycks inte riktigt ha satt sig in i alla konsekvenser av projektet. Risker finns att detta jätteprojekt kommer att bli helt dominerande, dra till sig alla resurser i landet och lämna stora luckor på andra ställen. Konsekvenserna för naturmiljön har inte heller granskats ordentligt.

Sydafrikas intressen i Lesotho kommer att växa i och med projektet. Man kommer i Sydafrika att vara beroende av vattentillförseln och kommer säkerligen att se till att vattnet kommer att rinna ostört. Avtalet mellan de båda länderna innehåller sannolikt en överenskommelse om ett säkerhetssamarbete som tillåter sydafrikansk säkerhetspolis att verka i Lesotho. Deras närvaro kommer naturligtvis att ytterligare försvåra situationen för sydafrikanska flyktingar i Lesotho.

Det är emellertid ännu långt ifrån klart att projektet blir av. Det kan bli svårt för både Lesotho och Sydafrika att klara finansieringen.

9 - Morden på Makheles och Sixishes

Redan på kuppdagen den 20 januari vände sig förre informationsministern Desmond Sixishe till svenska ambassaden i Maseru med en förfrågan om han kunde få asyl i Sverige. Han befann sig då i sitt ministerhus, som hade omringats tidigt på morgonen av kuppmännen. Sverige lovade ta emot honom, men han var tvungen att själv ta sig ut ur Lesotho och ansöka om asyl via ett UNHCR-kontor. Naturligtvis var det omöjligt för Sixishe att ta sig ur Lesotho. Han skulle genast bli tagen på flygplatsen om han försökte. Landvägen kunde han bara ta sig till Sydafrika, där hans situation om möjligt skulle vara ännu besvärligare än i Lesotho. För övrigt kunde han inte lämna sin bostad de första dagarna efter kuppen. Huset var väl bevaktat hela tiden. Vissa förberedelser gjordes ändå för att han skulle kunna ta sig till en av svenska ambassadens bostäder. Efter någon dag gav emellertid Sixishe upp planerna på att lämna Lesotho.

Efter en vecka fängslades fem Jonathan-trogna BNP-are, nämligen:

Vincent Makhele, fd utrikesminister
 Desmond Sixishe, fd informationsminister
 D.P.G. Makoa, fd jordbruksminister
 F.S. Matholoane, fd minister för landsbygdsutveckling och
 kooperation
 Rantomeng Matete, fd privatsekreterare till Jonathan

De hölls fängslade ett par veckor innan de släpptes för att en kort tid därefter på nytt fängslas. De beskylldes bl a för att ha lagt beslag på vapen och pengar för egen och för ungdomsförbundets räkning. De ansågs också vara de som stod bakom beväpnandet av ungdomsförbundet och allt våld som följde med det.

Särskilt Makhele förhördes också om påstådda planer att stöta kungen och införa republik i landet.

Efter sammanlagt ca tre veckor i polishusets arrestlokaler släpptes alla. De hade behandlats väl av polisen och militären.

Den ende som fått men av vistelsen i fängelset var Matoloane som knäcktes psykiskt.

Jonathan själv vistades efter kuppen på sin egen lantegendom omkring fem mil norr om Maseru. Han var en tämligen förmögen man och klarade sig bra.

De övriga fick svåra ekonomiska problem. Ingen av dem fick något arbete.

Jag fick under våren och sommaren besök av Makhele, Sixishe och Matete med förfrågan om jag på något sätt kunde hjälpa dem ekonomiskt.

Desmond Sixishe ansökte om att få studera juridik vid universitetet i Roma. Han kom in men fick inte börja studera eftersom militärerna ansåg att han utgjorde en säkerhetsrisk.

I augusti sattes de fem "radikalerna" plus Jonathan, den förre finansministern Peete N Peete och den förre arbetsministern Lekhoana Jonathan, en brorson till Jonathan, i husarrest. De fick den 20 augusti en order om "restriction of movements" undertecknad av polischefen. Ordern lød:

"Due to your recent political activities which are prejudicial to public safety and public order, you are henceforth and with effect from your being served with this Order, expected and ordered to confine your movements within the boundries of the site of your residence until further notice. Only members of your immediate family are allowed access to you.

In the event that you find yourself compelled to move beyond the area you have been restricted to, you are ordered to notify the nearest Police Station to you.

By Order

Commissioner of Police"

Jonathan stämde regeringen. Han menade att ordern var olaglig. Fallet togs upp i hösta domstolen, som förvånansvärt nog gav Jonathan rätt. Under tiden hade emellertid samtliga fått en ny order, daterad den 9 september. Militärrådet hade instiftat en ny lag som gav polischefen möjlighet att begränsa personers rörelsefrihet. Också denna gång var ordern undertecknad av polischefen. Dessutom var den godkänd av ordföranden i militärrådet generalmajor Lekhanya. Den nya ordern lød:

"Whereas in my opinion you are conducting yourself in a manner prejudicial to Public Order, the Security of Lesotho, obedience to the law or lawful authority of Lesotho by indulging in activities which are prejudicial to peace and national reconciliation, now in exercise of powers vested in me by Section 24 (a) (i) of the Internal Security General Amendment Order 1986, I issue the following restriction Order. The terms of such restriction are as follows:-

- (a) You shall confine your movements within the boundries of the site of your residence.
- (b) You are prohibited from associating or communicating with anyone other than members of your family.

(c) in case of real or genuine medical emergency concerning yourself you are permitted to leave the area to which you are restricted only after first obtaining the written permission of the Officer Commanding the nearest Police Station.

(d) This Order shall remain in force until further notice."

Även nu gick Jonathan till domstolen. Innan domstolen fällde något utslag drog emellertid regeringen tillbaka sin order och Jonathan och hans män kunde lämna sina bostäder.

På eftermiddagen den 29 augusti kom Sixishe rusande till den svenska ambassaden i Maseru och bad om politisk asyl för andra gången.

Han var mycket rädd, svetten rann från hans panna och man kunde höra hur hjärtat slog våldsamma slag. Han hade besökts av en grupp militärer som hade genomskött hans hus. De hade påstått att de letade efter vapen. Det enda anmärkningsvärda de hittade var en plansch med fotografier på militärrådets medlemmar uppsatt på Sixishes toalett. När de gick hade de sagt att nästa gång skulle de knäppa Sixishe.

Vi kontaktade svenska utrikesdepartementet som hänvisade till det beslut som hade fattats i samma ärende i januari. Sixishe skulle vara välkommen till Sverige, men han kunde inte få sin begäran beviljad om han befann sig i Lesotho när han sökte.

Sixishe följde med hem till oss, där vi satte oss ner för att vänta på att Sveriges charge de affaires, Martin Wilkens, skulle komma. Han hade varit hemma i Sverige på sommarsesonger och återvände till Lesotho just denna dag.

Martin Wilkens ville inte tro på allvaret i Sixishes situation och gjorde allt för att Sixishe - och hans fru och barn som också hade kommit hem till oss - skulle överge tanken på asyl.

Sixishe blev upprörd när han förstod att han inte skulle få någon förståelse från Wilkens. Innan han och hans familj lämnade vårt hus sa han: "Om inte ens Sverige kan hjälpa mig får jag väl bege mig ut till mina bödlar igen."

Sixishes fru, som fram till sommaren 1986 varit statsekreterare i industri- och handelsministeriet, hade nyligen blivit chef för den statliga småindustriorganisationen BEDCO, Basotho Development Development Corporation. I oktober blev hon avskedad från sitt arbete och blev beordrad ut ur sin tjänstebostad. I uppsägningsbrevet gavs ingen förklaring till varför hon fick sparken. Hon fick 24 timmar på sig innan hon skulle vara borta

44

från kontoret.

Familjen Sixishe flyttade till en hyrd bostad i Roma, där också familjen Makhele hade bott i ett eget hus sedan kuppen.

Makhele var arbetslös men hans fru arbetade som lärare på en mellanstadieskola i Maseru. I november hade Makhele köpt en liten lastbil som han hade tänkt använda för att transportera folk och varor i Roma-området. Pengar till inköpet av skåpbilen hade han lånat.

Lördagen den 15 november närvarade Makhele och Sixishe vid begravningen av den förre ministern under Leabua Jonathan, Sekhonyana Maseribane. Maseribane hade varit inrikesminister fram till september 1985. Efter "valet" i september hade han uteslutits ur regeringen av Jonathan. Tidigare var han en stark man i partiet, ett tag ansågs han vara Jonathans kronprins. Maseribane var en grym och hård politiker med många fiender som han gick ut mycket hårt mot. Han hade många liv på sitt samvete. Han kom från södra delen av landet, där han hade en stark ställning. Han var för övrigt farbror till ERS Sekhonyana.

Leabua Jonathan var också med på begravningen. Han höll ett kritiskt tal vid graven mot militärregimen.

På kvällen gick Makhele och Sixishe tillsammans med sina fruar Maliapeng och Manapo på middag till familjen Lelala i Roma. Plötsligt rycktes dörren till huset upp och fyra beväpnade män i uniformer rusade in. De förde Makhele, Sixishe och Lelala med fruar till en skåpbil utanför. Männerna sa att Lelala skulle hållas ansvarig för att han bjudit in Makheles och Sixishes.

Fru Lelala bad ett av sina barn att hämta ett par sandaler till henne men de beväpnade männen sa att hon inte skulle behöva några dit hon skulle.

De tre paren låstes in i den täckta skåpbilen så de kunde inte se vart de togs. Men de fick veta att de skulle till Maseru.

De beväpnade männen sa att de hade varit ute länge efter att ta Makheles och Sixishes till fånga men att de först nu hade fått tillfälle. Vid ett ställe som heter St. Michael's några kilometer från Roma märkte paren i bilen att den tog av mot Molimo Nthuse i bergen. Manapo Sixishe sa då till de övriga: "Hör ni vart vi är på väg, kanske kommer vi aldrig tillbaka. Låt oss be."

De började att be men männen som bevakade dem skymfades dem och bad dem att vara tysta. De fortsatte viskande att be i alla fall.

De kunde höra att bilen var på väg uppför ett brant berg.

Plötsligt stannade den. De ombads gå ur bilen, de var i Masianokeng och skulle stanna där på ett par drinkar. Paren märkte dock att de inte kunde vara i Masianokeng, fast det var så mörkt ute att de inte kunde se så bra. De vägrade därför att gå ut.

Bilen körde vidare till Bushman's Pass där den svängde av vägen och stannade igen. De beväpnade männen tog av sig sina skjortor och tog fram sina gevär. Först vände de sig mot Desmond Sixishe och sa till honom att de nu skulle sända hem honom till Xhosaland (Transkai). (Sixishe var född i Sydafrika.) Sixishe vände sig mot sin fru och bad henne ta väl hand om barnen. Männen sköt honom och han föll med ansiktet mot marken. Sedan sköt de honom en gång till i ryggen.

De ropade på Makhele. Han gick ut ur bilen med händerna uppsträckta över huvudet. Männen sa att nu var det inte tid att leka och så sköt de honom två gånger. Han föll ned på marken. Hans fru skrek hjärtskärande. Nästa man i tur var Aloysius Lelala. Han vägrade emellertid att stiga ur bilen och frågade männen vad han hade gjort. Plötsligt började han slåss mot männen och försökte ta vapnet från en av dem. Han kades utför berget och männen sköt flera skott efter honom.

Maliapeng Makhele togs skrikande ut ur bilen. Hon bad dem att tänka på deras barn och sa: "Ni har dödat våra män, ta allt vad vi äger men döda oss inte, ha förbarmade över oss." Männen sa att de inte brydde sig om deras barn, bad henne titta bort och sköt henne sedan i ryggen. Därefter sköt de Manapo Sixishe. Fru Mantsane Lelala vägrade gå ut ur bilen men hon drogs ut och de sköt mot henne. Hon kastade sig omkull och rullade utför berget. De sköt flera skott efter henne, men hon träffades bara i armar och ben och fick inte livshotande skador. Hon höll sig helt tyst och låtsade att hon var död. Hon hörde männen fråga sig om de verkligen hade lyckats döda hennes man Aloysius Lelala. Om han fortfarande lever kan han bli farlig för oss, sa de. De kastade Malipeng Makheles och Manapo Sixishes kroppar ner för berget och försvann sedan.

När mördarna hade försvunnit hörde Mantsane Lelala att någon av dem som hade kastats ned för berget levde. Efter en stund hittade hon Manapo Sixishe levande.

Manapo Sixishe var mycket svag och klagade på smärtor i bröstet och sa att hon kunde svimma när som helst. De båda skjutna kvinnorna kunde emellertid prata med varandra en lång stund innan Mantsane Lelala slutligen förstod att Manapo var död.

Mantsane lyckades ta sig upp till vägen där hon plockades upp av en bil som körde henne till sjukhuset i Roma.

Paren Makhele och Sixishe dog medan paret Lelala överlevde. Ingen av de båda överlevande har velat uttala sig om mordet mer än vad som jag har återgett ovan, som Mantsane Lelala berättade för den katolska tidningen Mofletsi Oa Basotho strax efter mordet. De påstås veta vem som utförde dåden men vågar inte tala om det för någon.

Vincent och Maliapeng Makhele efterlämnar fyra minderåriga barn och Desmond och Manapo Sixishe tre likaledes minderåriga barn, det minsta knappt ett år gammalt.

Jag hade regelbunden kontakt med Sixishe hela hösten. Han var angelägen om att informera om hur han såg på läget. Han var också mycket sugen på att göra en politisk come-back. Makhele träffade jag för sista gången den 3 november knappt två veckor innan han mördades.

Efter mordet har man naturligtvis i Lesotho spekulerat mycket om vem som låg bakom mordet, som ännu inte har klarats upp. Många menar att mordet skedde på direkt order av militärrådet, som en vedergällningsaktion mot Vincent Makhele och Desmond Sixishe. Jonathan vågade sig militärerna däremot inte på. Hans anseende var för gott bland folket kanske mest beroende på hans höga ålder - och protesterna skulle bli högljudda och kanske till och med våldsamma om något hände honom. Om inte militärrådet direkt hade beordrat mordet så måste de ha utförts med militärernas goda minne, tycks man mena även inom regeringskretsar. Folk i allmänhet blev mycket upprörda över mordet framför allt över att även fruarna mördades. De menar att "justice delayed is justice denied".

Enligt flerstämmiga uppgifter är "rumours rife and gossips galore and the regime is losing favour all the time".

Närvaron av sydafrikansk säkerhetspolis har ökat. Sannolikt finns sydafrikanska officerare som instruktörer inom RLDF. Flyktingar bevakas och registreras också av sydafrikaner. På flygplatsen är, enligt källor inom Lesotho Airways, tre sydafrikanska säkerhetspoliser, två vita alltsedan kuppen och sedan i december 1986 också en svart, permanent stationerade. Dessa har tillgång till passagerarlistor och bevakar alla inkommande och avgående flyg. Särskilt intresserade är de av de charter-flygningar som Lesotho Airways ibland gör med flyktingar till Zambia på uppdrag av UNHCR. Enligt uppgifter från flygplatspersonal fotograferas alla flyktingar av sydafrikanerna när de är på väg till flygplanet.

10 - Sveriges bistånd till Lesotho

Sveriges bistånd till Lesotho har sedan det påbörjades i början av 1960-talet motiverats av landets utsatta geopolitiska läge. Landet är ju en ö helt omringat av apartheidens Sydafrika. Sedan mitten av 1970-talet, då dåvarande premiärminister Leabua Jonathan började inta en kritisk ställning mot Sydafrika, har biståndet successivt ökats. Från och med 1983 betraktas Lesotho som ett sk programland, med vilket vi har ett reguljärt långsiktigt utvecklingssamarbete. För närvarande uppgår det svenska biståndet till 35 miljoner kronor per år.

Med biståndet skulle vi stödja Lesothos självständighetssträvanden. Biståndet skulle bidra till att minska landets ensidiga beroende av Sydafrika. I första hand tänkte man då på det politiska beroendet. Det ekonomiska beroendet fanns det inte mycket att göra åt.

Egentligen utgör Lesotho en naturlig del av Sydafrika ur många aspekter, inte bara ekonomiska. Till exempel talas landets språk sesotho eller south sotho av fler sydafrikaner än lesothier. Statsbildningen var från början orimlig.

Som talande exempel på Lesothos ekonomiska beroende av Sydafrika kan nämnas att:

- Mer än 90 procent av Lesothos utrikeshandel sker med Sydafrika. De stora underskotten i handels- och betalningsbalanserna finansieras huvudsakligen av transfereringar från lesothier som arbetar i Sydafrika, främst i gruvor.
- Intäkterna från tullunionen med Sydafrika, Botswana och Swaziland svarar för mer än hälften av statsinkomsterna.
- Den sydafrikanska randen är fortfarande legalt betalningsmedel trots att lesotho har infört en egen valuta, loti. Pga den nära knytningen till randen genom ett valutaunionsavtal är Lesothos möjligheter att föra en självständig valuta- och penningpolitik mycket begränsade.
- All elkraft importeras från Sydafrika.
- Transport- och kommunikationssystemen, utom telekommunikationssystemet, kontrolleras huvudsakligen av Sydafrika.
- En stor del av näringslivet utanför det traditionella jordbruket ägs eller kontrolleras av sydafrikaner.

Som en liten motvikt mot de stora sydafrikanska intressena i Lesotho fungerar landets medlemskap i SADCC, Southern African Development Co-ordination Conference.

Det avgörande för Sveriges beslut om bistånd till Lesotho

var alltså Jonathans strävan efter politiskt oberoende av Sydafrika.

Jonathan blev mer och mer uttalat kritisk mot Sydafrika både internt i Lesotho och i olika internationella fora. Hans regering stödde på olika sätt de sydafrikanska befrielseorganisationerna, särskilt den afrikanska nationalkongressen, ANC. Man förde en liberal flyktingpolitik. Alla flyktingar från Sydafrika togs emot och många tilläts stanna kvar i landet. Man upprättade inga flyktingläger utan flyktingarna fick assimileras med lokalbefolkningen.

Det var denna politik som Sverige ville stödja med sitt bistånd.

Biståndet utformades som ett allmänt stöd till landet. Man gjorde inga seriösa försök att rikta biståndet till eftersatta grupper i landet.

I avsaknad av varje form av målgruppsanalys kom biståndet att främst gynna stadsbefolkningen i Maseru. Eliten - politikerna och högre statstjänstemän - där kom de facto att bli målgruppen för det svenska biståndet. Det var dessa samt naturligtvis utländska, främst svenska, konsultbolag och biståndsarbetare som drog mest nytta av Sveriges stöd till Lesotho. Indirekt kom vi också att stödja Sydafrika genom dels inköp till projekten, dels biståndsarbetarnas privata inköp av i Lesotho tillgängliga sydafrikanska varor och tjänster.

Så länge Lesotho förde en kritisk politik gentemot Sydafrika var det inte så svårt att försvara biståndets form. Syftet var ju att uppmuntra Lesothos regering och folk till en tuff linje mot Sydafrika och till en generös flyktingpolitik.

När sedan militärerna övertog makten i januari 1986 började man närma sig Sydafrika. Det är därför nu svårare att fortsätta biståndssamarbetet oförändrat.

Det första samarbetsavtalet om utvecklingssamarbete mellan Lesotho och Sverige ingicks 1983. De båda länderna kom då överens om att samarbetet skulle koncentreras till tre områden, nämligen förvaltningsutveckling, sysselsättningsfrämjande åtgärder genom arbetsintensiva byggmetoder och miljö- och markvård. Från tidigare avtal hängde stöd till utveckling av landets telekommunikationer med.

En stor del av de svenska biståndspengarna har emellertid gått till andra projekt utanför koncentrationsområdena. Ett turbo-propflygplan, Fokker F27-600 har inköpts och levererats och ett s k landsbygdselektrifieringsprojekt (transformatorstationer och överföringsledningar) har finansierats. Båda dessa projekt har huvudsakligen fått medel från anslaget för regionalt samarbete i Södra Afrika.

Om man enbart ser till rubrikerna ser det inte så dåligt ut.
Men vad gömmer sig bakom dem?

Förvaltningsutveckling

Förvaltningsutvecklingsinsatsen består av fyra komponenter:

- lednings- och organisationsutveckling
- fysisk planering
- statistikproduktion
- tillhandahållande av experter till nyckelpositioner inom förvaltningen

Lednings- och organisationsutvecklingsinsatsen har haft en tyngpunkt på utbildning av redan välutbildade högre statstjänstemän på statssekreterarenivå och nivån strax under. Dessa tjänstemän tillhör Lesothos absoluta elit. De är till stor del avskärmade från befolkningens problem och vet inte mycket om dess behov och önskemål. De är västerländska i sin utbildning och sitt synsätt och har ofta mer gemensamt med de utländska biståndsarbetarna än med landsbygdsbefolkningen i Lesotho. Utlandsresor till någon biståndsfinansierad kurs eller konferens stör ofta deras arbete. Naturligtvis flyger de då i första klass och bor på lyxhotell.

Det ligger helt enkelt inte i deras intresse att medverka till förändringar som skulle leda till att "vanliga" människor finge det bättre. Den tekniska eller administrativa utbildning som vi utlänningar eventuellt kan ge dem ändrar knappast deras attityder.

Statsapparatus ineffektivitet har också andra mer grundläggande orsaker som inte ens statssekreterarna kan påverka.

Landets totala beroende av Sydafrika hämmar givetvis många inhemska initiativ. En annan utvecklingshämmande faktor är den mycket centraliserade beslutsordningen i landet. Tidigare skulle Jonathan alltid ha ett finger med i alla beslut, och nu måste alla ärenden dras inför militärrådet.

Andra delar av denna insats är stöd till landets centrala förvaltningsrevisionsmyndighet och till utarbetandet av ett nytt reglemente för statliga tjänster.

Lesotho har också begärt svenskt stöd till utbildning av tjänsmän på distriktsnivå som ett led i den nya decentraliseringspolitiken. Om militärerna menar allvar med beslutet om decentralisering och om det kommer att innebära ett reellt folkligt inflytande och en fungerande tvåvägskommunikation, vilket det finns all anledning att betvivla, kan det finnas skäl att bidra med stöd till utbildning av distriktstjänstemän - de har

tvivelsutan behov av utbildning.

Det är emellertid viktigt att komma ihåg att även tjänstemän på distriktsnivå tillhör landets elit. Så gott som alla strävar efter att bli omstationerade till sina respektive ministerier i Maseru. Tjänstgöringen i distrikten ser de som ett nödvändigt ont som de måste igenom innan de kan få en central tjänst i huvudstaden. Deras gemensamma intressen med landsbygdsbefolkningen är inte många.

Lesotho har också begärt stöd till området finansförvaltning.

Insatsen avseende fysisk planering består av stöd till upprättandet av en generalplan för Maseru och till en nationell plan för tätortsplanering. Stödet ges i form av tekniskt bistånd till Lesothos planverk.

Statistikinsatsen är, liksom den avseende fysisk planering, inriktad på utbildning, rådgivning och institutionsbyggande. Den är i huvudsak koncentrerad till områdena hushållsbudgetundersökningar, nationalräkenskaper och utrikeshandel.

Under rubriken nyckelposter till förvaltningen har Sverige tillhandahållit ekonomiska rådgivare till förre premiärministern Jonathan fram till det att han störtades i januari 1986. Sedan hösten 1985 har den ekonomiske rådgivaren också varit chef för Lesothos riksbank, en befattning som han behöll efter statskuppen. Under denna rubrik finansieras också en samordnare av arbetsintensiva anläggningsprojekt.

Sysselsättningsfrämjande åtgärder

Syftet med denna insats är att skapa alternativ sysselsättning för lesothier som arbetar i sydafrikanska gruvor eller är arbetslösa. Hittills har man emellertid endast lyckats skapa ungefär 1500 arbetstillfällen. Detta ska jämföras med att omkring 150 000 lesothier arbetar i Sydafrika och att arbetslösheten eller kanske snarare undersysselsättningen är stor. En brist i projektet är att enbart män kan erbjudas arbete där - kvinnor är uteslutna.

Tekniskt sett har man lyckats tämligen väl i projektet. Huvudsakligen har man byggt vägar men också landningsbanor i bergstrakterna. Man använder sig som framgår av namnet av arbetsintensiv teknik. Byggnadsutrustning och material är uteslutande av sydafrikanskt ursprung.

Det svenska stödet har avsett dels vissa vägbyggen, dels finansiering av den engelska konsultfirma som är projektledare.

Markvård

Det svenska biståndet till markvård avser tre projekt: skogsvård, markanvändning och ett försöksprojekt i markvård.

Skogsutbildningsprojektet drivs av FNs jordbruksorganisation FAO, de bägge andra i direkt samarbete mellan Lesotho och Sverige.

I skogsutbildningsprojektet utbildas skogsrådgivare till jordbruksministeriet. De flesta anställs av det sk Woodlot-projektet, i vilket det sydafrikanska jätteföretaget Anglo American/De Beers har betydande intressen och också fungerar som projektledare.

Markanvändningsprojektet drevs från början av FAO. Det visade sig emellertid snart att FAO lagt upp projektet på ett alltför teoretiskt plan utan någon verklighetsförankring. Den enda effekt det hade var att öka de utländska FAO-experternas akademiska meriter.

I början av 1985 övertog Lesotho ansvaret för projektet i samarbete med några av Sverige finansierade långtidskonsulter. Projektet fick nu en mer praktisk inriktning. Man har lyckats utarbeta markanvändningsplaner för olika nivåer och har anställt markanvändningsplanerare i alla tio distrikt. Den stora frågan är huruvida landet och dess befolkning kommer att ha någon nytta av projektet. Inte ens de utländska konsulterna tycks vara övertygade om värdet av projektet.

Markvårdsprojektet i Mohale's Hoek-distriktet söder om Maseru är ett försöksprojekt som ska kunna kopieras i andra delar av landet. Insatsen syftar till att få bybefolkningen att engagera sig aktivt i markvård. Man använder sig av för bönderna känd arbetsintensiv teknik. Byns befolkning beslutar gemensamt om vilka markvårdsåtgärder som ska vidtas. Genom projektet får jordbrukshushållen tillgång till subventionerat utsäde, konstgödsel och trädplantor.

Hittills har detta projekt uppvisat positiva resultat. Det är de enda av de svenskfinansierade projekten som tål en kritisk granskning med utgångspunkt från andra biståndspolitiska mål än oberoendemålet.

Telekommunikationer

Det svenska stödet till Lesothos telekommunikationer har pågått i drygt tio år. En avsikt med projektet var att göra Lesotho oberoende av Sydafrika för sina internationella telekommunikationer. Man har satsat på mycket avancerad utrustning och teknik.

Det är nu lätt att ringa till t ex Europa eller USA från Maseru. Att ringa till universitetsstaden Roma några mil från Maseru är däremot nästan omöjligt. Det är också svårt att ringa till afrikanska länder bortsett från till Sydafrika.

Beslut om att avsluta den svenska insatsen inom detta område i mitten av 1986 fattades för flera år sedan. Genom den stora

satsningen på avancerad teknik har Lesotho emellertid gjort sig beroende av utländska experter ytterligare en period. Sverige fortsätter därför med tekniskt bistånd åtminstone till mitten av 1988.

Insatser utanför koncentrationsområdena

De två dyraste insatserna, flygplanet och landsbygdselektrifieringsprojektet, ligger utanför koncentrationsområdena. För vardera insatsen har Sverige anslagit över 50 miljoner kronor hittills.

Flygplanet begärde Lesotho 1983. Man ville minska sitt totala beroende av Sydafrika på flygområdet. Lesothos flygbolag, Lesotho Airways, hade då inga utrikesflygningar mer än till Johannesburg dit man flög dagligen med ett inhyrt plan från ett sydafrikanskt flygbolag.

Lesotho ville få möjlighet att flyga till andra länder i regionen. För det ändamålet behövde man ett eget flygplan. SADCC tog upp en flygplansleverans till Lesotho som ett SADCC-projekt. Efter mycket övervägande gick Sverige med på att finansiera och inhandla ett begagnat turbopropplan, en Fokker F27-600.

Förutom själva flygplanet består den svenska insatsen av reservdelar och verktyg (inklusive en reservmotor), personalbistånd (piloter och flygmekaniker) och utbildning av inhemsk flygande och teknisk personal.

Ett villkor för den svenska insatsen var att planet huvudsakligen skulle trafikera andra SADCC-länder. Botswana, Zambia och Zimbabwe nämndes i projektavtalet som länder som planet skulle flyga till. Enligt avtalet skulle man emellertid också få flyga dagligen till Johannesburg med det svenskfinansierade planet.

Planet levererades i september 1985. Under en lång tid användes det huvudsakligen för flygningar till Johannesburg men chartrades flera gånger av UNHCR för att flyga flyktingar till Zambia.

Efter påtryckningar från Sverige började man under våren 1986 att flyga en gång i veckan till Mocambique via Swaziland. I juli 1986 började man dessutom att flyga en gång i veckan till Zimbabwe via Mocambique och Swaziland.

Flygningarna till Johannesburg fortsatte man med. Dessa är vinstgivande medan de båda andra går med förlust, särskilt den till Harare.

Intresset i Lesotho för flygningar utanför Sydafrika var både under Jonathans tid vid makten och nu under militärregimen tämligen svalt. Bara den högsta ledningen har förstått det svenska villkoret för gåvan av flygplanet. Helst skulle

Lesotho Airways och även finansministeriet vilja använda Fokkern för vinstgivande flygningar till Durban och Kapstaden förutom till Johannesburg.

Situationen blir inte bättre av att Lesotho Airways införskaffat ytterligare ett flygplan av en typ som man inte hade tidigare med allt vad det innebär av behov av reservdelar, utbildning, personalförstärkningar etc. Nu har man tre stycken Twin Otter för inrikestrafiken och den svenskfinansierade Fokkern och den nya Dorniern för utrikestrafiken. Dorniern, som tar ca 20 passagerare, är inte alls lämplig för flygningar på så hög höjd över havet som man måste flyga i Lesotho. Under sommarhalvåret kan det inte ens lyfta fullastat från Maseru. Det är otänkbart att använda det för flygningar i bergstrakterna. Lesothos lilla flygbolag har alltså sammanlagt fem flygplan av tre olika typer. Lägg därtill att militärrådet har köpt ett eget turbopropplan av en fjärde typ för sina egna behov av utrikesflygningar men som ändå drar på Lesotho Airways resurser. T ex är Lesotho Airways chef den ende lesothier som kan flyga planet.

Flygningar med det av Sverige finansierade planet till andra sydafrikanska destinationer än Johannesburg vore ett brott mot avtalet mellan Lesotho och Sverige. Sverige har inte heller velat ens diskutera en sådan möjlighet.

För Lesotho Airways och ägaren den lesothiska staten är situationen besvärlig. Även inrikesflygningarna går med förlust och den enda rutt som ger en vinst är således de dagliga flygningarna till och från Johannesburg. Flygbolaget är konkursmässigt och staten måste ofta skjuta till kapital. Hösten 1986 kunde t ex flygbolaget inte betala försäkringarna på sina flygplan. Risker var stor att de skulle tvingas ställa åtminstone Fokker-planet på marken. I sista stund betalade dock finansministeriet mycket ovilligt försäkringarna.

Det s k landsbygdselektrifieringsprojektet avser ingen utbyggnad av elnätet utan en förstärkning och förbättring av nuvarande nät. Det består av transformatorstationer och överföringslinor. Någon elförsörjning till vad man normalt menar med landsbygden innebär det inte. I princip avser det förbättrad elförsörjning till ett antal av landets distriktshuvudstäder.

Endast några få procent av landets befolkning har tillgång till elektricitet i sina bostäder. Byarna är inte alls elektrifierade. Det svenskfinansierade projektet innebär ingen förändring därvidlag.

Nästan all elkraft importeras från Sydafrika. Den enda elektricitet som produceras i landet genereras i ett litet antal diesgeneratorer.

Första etappen av detta projekt finansierades med en förmånlig

svensk kredit, via BITS. Den andra finansieras gemensamt av Sverige och Norge på gävbasis genom SIDA respektive NORAD.

När Sverige gick med på att biståndsfinansiera den andra fasen gjordes det klart för Lesotho att detta var en engångsföreteelse. Några ytterligare gävomedel från Sverige skulle inte kunna bli aktuella, åtminstone inte förrän Lesotho började producera egen elektricitet.

Finansiering av en tredje etapp på samma villkor som för den andra diskuteras nu mellan Lesotho, Norge och Sverige, trots Sveriges tidigare ställningstagande. Det tycks t o m vara så att det är Sverige som driver frågan om en fortsättning här-dast medan Lesotho bromsar. Antagligen ligger påtryckningar på den svenska regeringen från huvudentreprenören ASEA bakom Sveriges agerande.

Om Lesotho närmar sig Sydafrika mer än man redan har gjort finns det anledning att överväga om Sverige överhuvudtaget ska fortsätta med sitt bistånd dit. Redan nu är det tveksamt om biståndet kan försvaras. Sydafrika tycks ha fått Lesotho dit man ville. Landet har praktiskt taget blivit en lydstat, ett internationellt erkänt "bantustan". Sydafrika skulle säkerligen gärna se att de sk självständiga staterna inne i Sydafrika finge samma ställning och erkännande som Lesotho har, och att de var lika litet kritiska mot apartheidpolitik. Faktum är att man kan höra betydligt mer kritiska röster både i press och i radio inne i Sydafrika än i Lesotho. Lesothos statsägda radio yttrar t ex aldrig något negativt mot Sydafrika.

Om Sverige emellertid fortsätter med sitt bistånd till Lesotho måste det få en annan inriktning än det har nu.

Biståndets nuvarande karaktär av okritiskt stöd till av regimen förda politiken måste ändras. Stödet måste riktas mot en definierad målgrupp av landets fattiga befolkning och inte till byråkrater i Maseru.

Av de nuvarande insatserna bör endast markvårdsprojektet vara kvar i sin nuvarande form. Detta projekt kan å andra sidan utökas och spridas till andra geografiska områden. Det sysselsättningsfrämjande projektet måste revideras så att det åtminstone blir värt namnet. Många fler arbetstillfällen måste kunna erbjudas. De metoder som har utvecklats av projektet för konstruktion av vägar och landningsbanor bör spridas och användas också vid andra byggnadsarbeten. Fler ministerier än som nu bara "ministry of works" bör kunna utnyttja arbetsintensiv teknik och dra nytta av de erfarenheter som projektet har skaffat sig. T ex skulle jordbruksministeriets arbeten med terrasser och kanaler vara lämpliga för arbetsintensiva metoder. Dessutom skulle "ministry of works" kunna bygga fler vägar enligt dessa metoder - det är bara en bråkdel av de vägar som byggs nu som använder arbetsintensiva me-

toder.

Övriga insatser bör avslutas. Förvaltningsutvecklingsinsatsen har små möjligheter att kunna leda till något positivt för andra än elitbyråkrater. Sverige bör dessutom inte samarbeta med en förvaltning som uppenbarligen samarbetar med Sydafrika. Markanvändningsprojektet är, trots att det har blivit bättre sedan FAOs engagemang upphörde, alltför vagt och har små chanser att överleva utan utländskt bistånd. Vidare kan bönderna själva, utan inblandning från staten, avgöra hur deras mark bäst ska utnyttjas. Stödet till Lesotho Airways ger konstgjord andning till flygbolaget. Alternativen tycks vara att vi måste vara kvar som bidragsgivare till flygbolaget för all framtid, att det gör konkurs eller börjar använda planet på flygningar till sydafrikanska destinationer. Elektrifieringsprojektet är bra ur den synpunkten att det är dyrt - det är svårt att göra av med tillgängliga biståndsmedel. De andra effekterna av projektet är att de två eller kanske tre procenten av hushållen i Lesotho som har haft möjlighet och råd att installera elektricitet får en något säkrare eltillförsel. Den viktigaste effekten är nog ändå att de norska och svenska entreprenörerna EBNERA och ASEA fått in en fot i Lesotho och skaffat sig kunskap och kontakter som kan vara bra att ha särskilt om det stora Lesotho Highlands Water Project kommer att realiseras.

Sverige bör försöka hitta alternativa kanaler för sitt bistånd, som mycket väl skulle kunna minskas i antalet kronor räknat.

Enskilda organisationer har hittills inte utnyttjats i det svenska biståndssamarbetet med Lesotho. Av svenska organisationer är det bara Röda Korset som har verksamhet i Lesotho. Inom markvård och sysselsättningsfrämjande insatser skulle lokala enskilda organisationer kunna engageras. Andra arbetsområden lämpliga för samarbete med enskilda organisationer bör inte vara svårt att hitta. Särskilt angeläget är det att nå kvinnor, som trots att de helt ansvarar för över hälften av hushållen på att så många män arbetar i Sydafrika, saknar många grundläggande rättigheter. Säkert finns det intresse bland svenska enskilda organisationer att samarbeta med lesothiska kolleger. Samarbete mellan svenska organisationer och de olika kyrkorna i Lesotho ligger nära till hands. Ingen har så bra förankring på landsbygden som kyrkorna. De driver också många egna utvecklingsprojekt.